

**Pokyny pro učitele a další pracovníky
ve výchově a vzdělávání, které se týkají
boje proti dezinformacím a podpory
digitální gramotnosti prostřednictvím
vzdělávání a odborné přípravy**

POKYNY PRO UČITELE A DALŠÍ PRACOVNÍKY VE VÝCHOVĚ A VZDĚLÁVÁNÍ, KTERÉ SE TÝKAJÍ BOJE PROTI DEZINFORMACÍM

Poděkování

Pokyny vypracovala Evropská komise za podpory expertní skupiny pro boj s dezinformacemi a podporu digitální gramotnosti prostřednictvím vzdělávání a odborné přípravy pod vedením konzultantů spojených se společností ECORYS. Komise by v této souvislosti ráda poděkovala svým spolupracovníkům. Byli jimi:

Ahmet Murat Kiliç, Evropská rada
Alina Bargaoanu
Arminas Varanauskas
Cassie Hague, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (EOCD)
Charo Sádaba, Investigación Digital Ibérica (Navarrská univerzita)
Claus Hjorth
Divina Frau-Meigs, Savoir Devenir
Eleni Kyza
Gabriella Thinsz, Švédská vzdělávací vysílací společnost
Giacomo Mazzone
Irene Andriopoulou
Jens Vermeersch, Evropská federace zaměstnavatelů ve vzdělávání
Juliane von Reppert-Bismarck, Lie Detectors
Kamil Mikulski, Kosciuszko Institute
Kari Kivinen, Úřad Evropské unie pro duševní vlastnictví (EUIPO)
Norman Röhner, ALL DIGITAL
Onno Hansen-Staszyński
Sally Reynolds, Media and Learning Association
Sandra Troia
Stacey Featherstone, META
Thomas Nygren
Veni Markovski
Vitor Tomé

Evropská komise neodpovídá za následky opakovaného použití této publikace.

Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2022
© Evropská unie, 2022

Politiku opakovaného použití dokumentů Evropské komise upravuje rozhodnutí Komise 2011/833/EU ze dne 12. prosince 2011 o opakovaném použití dokumentů Komise (Úř. věst. L 330, 14.12.2011, s. 39). Není-li uvedeno jinak, je opakované použití tohoto dokumentu povoleno v rámci licence Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). To znamená, že opakované použití se povoluje za předpokladu, že je řádně uveden zdroj a jakékoli změny.

K veškerému použití nebo reprodukci prvků, které nejsou ve vlastnictví Evropské unie, může být nutné získat svolení přímo od příslušných držitelů práv.

Print	ISBN 978-92-76-55131-7	doi: 10.2766/363548	NC-09-22-371-CS-C
PDF	ISBN 978-92-76-55098-3	doi: 10.2766/123007	NC-09-22-371-CS-N

Obsah

1. Předmluva	6		
2. Úvod	8		
3. Použití pokynů v oblasti vzdělávání a odborné přípravy	9		
Pro koho jsou tyto pokyny?	10		
4. Definice klíčových pojmů pro potřeby těchto pokynů.....	11		
5. Nástin situace	13		
Výuka a učení v digitálním školním prostředí	13		
Pokyny a tipy – před aktivitami ve škole a třídě, během nich a po nich	15		
Před aktivitami			
Spolupráce se zúčastněnými stranami ve školách.....	15		
Během aktivit.....	19		
Po aktivitách.....	19		
6. Rozvíjení kompetencí v oblasti digitální gramotnosti ve třídě a ve škole: stát se digitálními občany.....	20		
Začínáme s výukou digitální gramotnosti	21		
Cíle vzdělávání v oblasti digitální gramotnosti	22		
7. Dezinformace: o čem je řeč?	24		
Další aktivity, které lze zvážit.....	25		
Charakteristika dezinformací.....	26		
Proč jsou dezinformace vytvářeny a šířeny?	26		
Co je to ověřování informací?.....	28		
Co je to vyvracení nepravdivých informací?.....	29		
Posouzení důvěryhodnosti informací a výběr a využití spolehlivých zdrojů.....	30		
Pochopení různých aspektů dezinformací.....	30		
Etické aspekty dezinformací.....	30		
Ekonomická stránka dezinformací.....	31		
Některé kognitivní a emocionální aspekty dezinformací	32		
		8. Posuzování a hodnocení digitální gramotnosti ve školách a třídách: konkrétní pokyny pro učitele a další pracovníky ve výchově a vzdělávání.....	34
		Co můžeme a co bychom měli posuzovat?	34
		Druhy postupů pro posuzování	34
		Hodnocení účinných vzdělávacích přístupů týkajících se digitální gramotnosti	39
		Poznámka ke zdrojům	39

Seznam aktivit uvedených v pokynech

Nástin situace

[Aktivita 1: Práce s dezinformacemi](#)

[Aktivita 2: Poznávání různých perspektiv pomocí více zdrojů](#)

Rozvíjení kompetencí v oblasti digitální gramotnosti ve třídě a ve škole: stát se digitálními občany

[Aktivita 3: Práce s Evropským prohlášením o digitálních právech a zásadách](#)

[Aktivita 4: Sledování digitálních stop](#)

Dezinformace: o čem je řeč?

[Aktivita 5: Rozhodování, zda se jedná o fakt, nebo názor](#)

[Aktivita 6: Posuzování informací](#)

[Aktivita 7: Zkoumání toho, proč jsou dezinformace vytvářeny](#)

[Aktivita 8: Diskuse o svobodě médií](#)

[Aktivita 9: Zapojení do ověřování informací](#)

[Aktivita 10: Diskuse se studenty o technologických aspektech dezinformací](#)

[Aktivita 11: Diskuse o ekonomické stránce dezinformací](#)

[Aktivita 12: Diskuse o konspiračních teoriích](#)

Seznam tipů uvedených v pokynech

Nástin situace

[Tip 1: Zapojení studentů](#)

[Tip 2: Zapojení rodičů](#)

[Tip 3: Řešení kontroverzních otázek](#)

[Tip 4: Projevování pochopení](#)

[Tip 5: Závěrečný rozbor](#)

Rozvíjení kompetencí v oblasti digitální gramotnosti ve třídě a ve škole: stát se digitálními občany

[Tip 6: Gamifikace a učení založené na hře](#)

[Tip 7: Vycházejte z podnětů studentů](#)

Dezinformace: o čem je řeč?

[Tip 8: Ověřování zdrojů](#)

[Tip 9: Konkrétní změna](#)

[Tip 10: Práce se studenty na vyvracení a předběžném vyvracení nepravdivých informací](#)

[Tip 11: Spojitost s lidskými právy](#)

Posuzování a hodnocení digitální gramotnosti ve školách a třídách: konkrétní pokyny pro učitele a další pracovníky ve výchově a vzdělávání

[Tip 12: Komunikace s kolegy](#)

[Tip 13: Hodnocení kompetencí studentů](#)

[Tip 14: Zamyšlení nad podstatou hodnocení](#)

[Tip 15: Hodnocení dovedností studentů vyhledávat](#)

[Tip 16: Propojení s univerzitami](#)

1. Předmluva

Je mi potěšením, že se s Vámi mohu podělit o tyto Pokyny pro učitele a další pracovníky ve výchově a vzdělávání, které se týkají boje proti dezinformacím a podpory digitální gramotnosti prostřednictvím vzdělávání a odborné přípravy. Tyto pokyny byly oznámeny v září 2020 jako součást akčního plánu digitálního vzdělávání (2021–2027) a jejich uplatnění je důležitým krokem, který našim mladým lidem poskytne nezbytné dovednosti, aby mohli vyjádřit své názory on-line, když navazují kontakt s ostatními a přispívají k našim živým demokraciím.

Vedením a podporou učitelů a dalších pracovníků ve výchově a vzdělávání společně přispíváme k tomu, aby naši mladí lidé uměli kriticky myslet, dokázali činit informovaná rozhodnutí online a nevystavovali se nebezpečí a zároveň neustále posilovali svou odolnost. Učitelé a další pracovníci ve výchově a vzdělávání hrají při utváření digitálních dovedností a kompetencí mladých lidí zásadní úlohu.

Proto jsme zřídili expertní skupinu Komise, která tyto pokyny utvářela. Shromáždili jsme širokou škálu odborníků z akademické obce, žurnalistiky,

rozhlasu či televize, občanské společnosti, společností poskytujících technologie, jakož i z širší komunity v oblasti vzdělávání a odborné přípravy, abychom využili jejich rozsáhlých znalostí a přímých zkušeností.

Následující stránky odrážejí odhodlání a nadšení této skupiny odborníků. Tyto pokyny byly zamýšleny jako materiál k použití při výuce v celé Evropě, který bude sloužit jako inspirace pro výukové postupy.

Přestože se jedná o nové pokyny, nezačínali jsme od nuly, neboť jak podpora digitální gramotnosti, tak boj proti dezinformacím zaujímají v rámci politické agendy EU důležité místo. To je patrné v souvislosti s prováděním akčního plánu proti dezinformacím, Akčního plánu pro evropskou demokracii, aktu o digitálních službách a aktualizované Strategie pro lepší internet pro děti (BIK+). Stejně tak v oblasti vzdělávání a odborné přípravy i nadále podporujeme odborné znalosti získané prostřednictvím programu Erasmus+, Evropského sboru solidarity a platformy eTwinning. Navazování na tuto činnost je základem našeho trvalého úsilí o vytvoření Evropského prostoru vzdělávání.

Je zde však také jasná poptávka po posílení úlohy vzdělávání a odborné přípravy, pokud jde o podporu digitální gramotnosti a boj proti dezinformacím. V souvislosti s těmito pokyny je mým záměrem poskytnout učitelům a dalším pracovníkům ve výchově a vzdělávání výukové cíle, pedagogické postupy a praktické aktivity v rámci jednoho uživatelsky vstřícného dokumentu, který se zaměřuje na to, co se při výuce skutečně osvědčilo, a přináší nové nápady, jež mají být pro učitele a mladé lidi zdrojem inspirace.

Letošní rok 2022 je Evropským rokem mládeže. A jsou to právě přání mladých lidí a jejich očekávání, která mě a můj tým podněcují k neutuchajícímu úsilí o vytváření politik, které budou mít skutečný přínos.

Pokyny doplňuje [závěrečná zpráva](#) skupiny odborníků, která poukazuje na důležitá zjištění učiněná během přípravy pokynů a na klíčové iniciativy na úrovni EU a členských států a podává přehled stávajících rámců.

Ráda bych vyjádřila vřelé poděkování odborníkům z této skupiny za dosažený výsledek.

Tyto pokyny jsou etapou na delší cestě a naše práce zde nekončí. Jsou součástí procesu, z něhož budou vycházet úvahy Komise ohledně reakce na jev dezinformací.

Zvu vás, abyste se této cesty zúčastnili.

Marija Gabriel
Evropská komisařka pro inovace, výzkum,
kulturu, vzdělávání a mládež

2. Úvod

Podpora digitální gramotnosti a boj proti dezinformacím ve třídách a školách nebyly nikdy tak důležité jako dnes. Jak učitelé / pracovníci ve výchově a vzdělávání, tak i studenti se bez ohledu na školní stupeň či druh školy pohybují ve stále složitějším online prostředí, kde je toho mnohem více ke čtení, poslouchání a vidění než kdy dříve.

To přináší nebyvalé možnosti vyhledávání informací a komunikace s ostatními, a to jak ve školním prostředí, tak mimo něj. Digitální svět má pro učení a výuku stále větší význam. Zatímco dříve byly k dispozici pouze učebnice a tištěné zdroje a učení bylo relativně lokální, dnes se zdá, že máme celý svět na dosah ruky.

Jako učitelé a pracovníci ve výchově a vzdělávání máte důležitou úlohu pomoci mladým lidem získat kompetence, které potřebují k tomu, aby se dokázali celý život učit ve světě, který je stále více digitální. Získání digitálních kompetencí je branou k jedinečným vzdělávacím příležitostem. Digitální technologie budou mít dopad na všechny obory a na stále větší počet profesních i soukromých činností. Osvojení si digitálních dovedností a kompetencí pomůže mladým lidem z vašich škol stát se aktivními občany 21. století. Jedná se o kompetence, které je třeba se naučit, a cílem těchto pokynů je usnadnit vám doprovázení studentů¹ na této cestě.

Informace, které se do vašich tříd a do domovů studentů dostávají, pocházejí z nejrůznějších zdrojů a od nejrůznějších autorů, přičemž každý z nich má svůj úhel pohledu a v některých případech i záměr. Kvůli měnícímu se mediálnímu a informačnímu prostředí je potřeba, aby studenti měli lepší přístup k informacím a dokázali s nimi lépe nakládat, rozumět jim, začleňovat je, sdělovat, vyhodnocovat, vytvářet a šířit zabezpečeně a zodpovědně pomocí digitálních technologií. Tyto pokyny označují takovéto schopnosti jako digitální gramotnost. Pro vás jako učitele / pracovníky ve výchově a vzdělávání je důležitým úkolem tento proces usnadnit.

Možnosti spojené se stále se rozšiřujícím digitálním světem jsou sice značné, ale tento nový vývoj s sebou přináší také mnoho výzev a rizik.

Nesprávné informace šířené záměrně či neúmyslně během pandemie COVID-19 a během ruské invaze na Ukrajinu v únoru 2022 nám připomínají, jak zranitelné mohou být demokracie v digitální době. Zdravé demokracie jsou závislé na otevřené diskusi, účasti veřejnosti a na systému brzd a protivah. Demokracie může být podkopávána, pokud jsou zdroje informací znevažovány malinformacemi, misinformacemi a dezinformacemi. V těchto pokynech se zaměříme zejména na dezinformace, přičemž odkazujeme na prokazatelně nepravdivé nebo zavádějící informace, které jsou vytvářeny, předkládány a šířeny za účelem ekonomického prospěchu nebo úmyslného klamání veřejnosti a které mohou způsobit veřejnou újmu. Mnohé z návrhů, jak studentům pomoci pochopit fenomén dezinformací a dynamiku kolem nich, je však stejně dobře možné použít i pro řešení misinformací.

¹Termín „student“ v pokynech používáme k označení jak žáků, tak studentů, a to jak na úrovni základního, tak i středního školství.

3. Použití pokynů v oblasti vzdělávání a odborné přípravy

V těchto pokynech nabízíme učitelům / pracovníkům ve výchově a vzdělávání konkrétní praktická doporučení. Nenabízíme v nich předepsaná pravidla ani pevně dané poučky, naším cílem je spíše poskytnout praktickou podporu pro výuku ve třídách a podobných vzdělávacích prostředích.

Ať už hledáte jasná vysvětlení technických pojmů, cvičení k ověřování informací ve třídě, způsoby, jak podporovat „správné“ online návyky, nebo způsoby, jak hodnotit své studenty, tyto pokyny jsou tu pro vás.

Poskytnout návod na podporu digitální gramotnosti a boje proti dezinformacím není vždy snadný úkol vzhledem k rychle se měnící povaze technologií a novým možnostem digitální komunikace a médií. Tyto pokyny nenabízejí řešení všech problémů, se kterými se můžete ve třídě setkat, ale zaměřují se na to, aby přispěly k dosažení následujících cílů v oblasti vzdělávání a odborné přípravy:

1. Poskytnout přehled a užitečné poznatky o dynamice a projevech dezinformací, jakož i o charakteristických rysech důvěryhodných informací.
2. Podporovat porozumění tomu, jak lze dosáhnout digitální gramotnosti.
3. Sdílet informace o tom, jak digitální technologie používat kriticky a zodpovědně.
4. Poskytnout náhled na to, jak lze hodnotit kompetence studentů v oblasti digitální gramotnosti.

Za účelem naplnění těchto cílů jsou další oddíly pokynů strukturovány takto:

Oddíl 4 „*Definice klíčových pojmů pro potřeby těchto pokynů*“ obsahuje seznam definic klíčových pojmů týkajících se digitální gramotnosti a dezinformací.

Oddíl 5 „*Nástin situace*“ představuje pokyny, jak ve třídách a školách lépe řešit problematiku dezinformací a digitální gramotnosti. Tyto pokyny, založené na aktuálním výzkumu a zpětné vazbě od učitelů / pracovníků ve výchově a vzdělávání, se týkají například role učitelů / pracovníků ve výchově a vzdělávání a studentů, vytváření bezpečného a podnětného vzdělávacího prostředí atd.

Jsou tyto
informace přesné?

Oddíl 6 „Budování kompetencí v oblasti digitální gramotnosti ve třídě a ve škole: stát se digitálními občany“ se zabývá konkrétními překážkami a výzvami, výukovými cíli a inspirativními postupy, které souvisejí s těmito tématy. Pokyny uvedené v tomto oddíle se zabývají tím, jak digitální gramotnost efektivně podporovat.

Oddíl 7 „Dezinformace: o čem je řeč?“ se zabývá různými aspekty dezinformací a jsou zde uvedeny pokyny, jak je nejlépe řešit.

Oddíl 8 „Posuzování a hodnocení digitální gramotnosti ve školách a třídách: konkrétní pokyny pro učitele a další pracovníky ve výchově a vzdělávání“ se zabývá otázkami, o kterých jistě přemýšlí všichni učitelé / pracovníci ve výchově a vzdělávání – jak studenty hodnotit. Nabízíme zde pokyny, jak lze hodnotit digitální gramotnost studentů, a způsoby hodnocení iniciativ týkajících se digitální gramotnosti, které vaše škola případně využívá.

V těchto pokynech najdete barevné rámečky. Ty mají usnadnit čtení. Najdete zde **zelené** rámečky s praktickými radami pro výuku a studium; **modré** rámečky s aktivitami, které můžete využít ve výuce; **červené** rámečky s upozorněními a **oranžové** rámečky s dalšími užitečnými poznatky. Upozornění neznamenají, že doporučujeme vyhnout se určitým tématům, ale to, že některá témata mohou být náročnější a vyžadovat více přípravy na výuku.

Pro koho jsou tyto pokyny?

Pokyny jsou určeny různým učitelům a pracovníkům ve výchově a vzdělávání. Primárně jsou zamýšleny pro učitele / pracovníky ve výchově a vzdělávání na základních a středních školách. Tam, kde je to možné, se v pokynech rozlišuje, co se doporučuje. V mnoha případech může být nutné přizpůsobit pokyny vaší vlastní situaci. Pojmy „pracovníci ve výchově a vzdělávání“ a „třída“ používáme v širokém smyslu. Některé části mohou být užitečné i pro rodiče² nebo členy komunity a lze je uplatnit ve vzdělávání, které probíhá v neformálním a informálním prostředí.

Pokyny byly vypracovány tak, abyste je mohli využít samostatně ve vlastních podmínkách, ale aby i spolupráce například s kolegy a dalšími pracovníky školy, jako jsou školní psychologové, (školní) knihovníci a školní sociální pracovníci, byla přínosná a posílila dopad vaší práce. Dění ve škole může být obohaceno také zapojením vedení školy, rodičů, pracovníků v médiích, občanské společnosti a komunity. V pokynech se o takových přístupech zmiňujeme na několika místech.

Závěrem doufáme, že pro vás tyto pokyny budou užitečné a usnadní vám každodenní práci a pomohou podpořit novou generaci evropských digitálních občanů, kteří budou informovaní a aktivní.

² Slovem „rodiče“ jsou v celém tomto dokumentu míněny rovněž ostatní pečující osoby.

4. Definice klíčových pojmů pro potřeby těchto pokynů

Pro popis toho, s čím se lidé na internetu setkávají, se používá mnoho pojmů. Může být přínosné se u některých z těchto pojmů a jejich významu zastavit. Pro učitele ve školách to může být užitečné při diskusích s kolegy, studenty a komunitou. Následující definice byly převzaty především z mezinárodních politických dokumentů a rámců, ale v zájmu snadnějšího čtení byly zkráceny.

Algoritmy: v kontextu digitálních platforem jsou algoritmy nástroje, které na základě relevance a preferencí vybírají, jaký obsah se uživatelům zobrazí.

Umělá inteligence (systémy umělé inteligence): ssoftwarové programy v počítačích nebo strojích, které jsou naprogramovány k provádění úkolů, jež obvykle vyžadují lidskou inteligenci, např. učení se nebo uvažování.

Bot: autonomní softwarový program, který na internetu komunikuje s uživateli a provádí předem stanovené úkoly.

Cheapfakes: pozměněná média, která byla upravena pomocí běžných a cenově dostupných technologií (např. výměna obličeje).

Občanská žurnalistika: žurnalistika, kterou provozují lidé, kteří nejsou profesionálními novináři, ale šíří informace na webových stránkách, blozích a v sociálních médiích.

Clickbait: obsah, jehož hlavním účelem je přilákat pozornost a přimět návštěvníky, aby klikli na odkaz, který vede na určitou webovou stránku.

Vyvracení nepravdivých informací: činnost, která probíhá poté, co je dezinformace vytvořena a rozšířena. Jejím cílem je korigovat již představené informace a odkazuje na záměr objasnit prezentované primárně nepravdivé informace.

Deepfakes: obrázky, videa nebo zvukové záznamy vytvořené umělou inteligencí, které zachycují události, jež se ve skutečnosti nestaly, jakož i osoby, které podobně jako zmiňované události často nelze odlišit od těch skutečných. Jsou sofistikovanější než cheapfakes.

Digitální občanství: schopnost se aktivně, souvisle a zodpovědně zapojovat do digitálního prostředí (místního, vnitrostátního, globálního, online) na všech úrovních (politické, ekonomické, sociální, kulturní a mezikulturní).

Digitální stopa: datové stopy, které jednotlivci zanechávají při používání internetu, včetně navštívených webových stránek, odeslaných e-mailů a dalších sdílených informací. Digitální stopu lze použít ke sledování online aktivit a zařízení jednotlivce.

Digitální gramotnost: schopnost bezpečně a vhodně přistupovat k informacím, spravovat je, rozumět jim, integrovat je, sdělovat, hodnotit, vytvářet a šířit prostřednictvím digitálních technologií. Zahrnuje

kompetence, které se označují různě jako informační a mediální gramotnost, počítačová gramotnost a gramotnost v oblasti informačních a komunikačních technologií. Digitální gramotnost zahrnuje aspekt aktivního a občanského zapojení do digitálního světa a podporuje aktivní občanství.

Digitální pedagogika: využívání inovativních digitálních nástrojů a koncepčních přístupů. Jejím cílem je podpořit adaptivní a personalizované učení a přispět ke koncepci nových kreativních způsobů učení, obohacení zkušeností se vzděláváním a zlepšení studijních výsledků. Poukazuje se na to, že digitální pedagogika oceňuje otevřené vzdělávání, včetně otevřených vzdělávacích zdrojů.

Dezinformace: prokazatelně nepravdivé nebo zavádějící informace, které jsou vytvářeny, předkládány a šířeny za účelem ekonomického prospěchu nebo úmyslného klamání veřejnosti. Mohou způsobit veřejnou újmu.

Komnata ozvěň: prostředí, v němž se názor, politický příklon nebo přesvědčení uživatelů v souvislosti s určitým tématem posiluje v důsledku opakovaných interakcí s jednotlivci nebo zdroji s podobným přesvědčením a ideologií.

Ověřování informací: proces ověřování, zda je informace pravdivá, nebo nepravdivá.

Názorová bublina: situace, kdy lidé slyší nebo vidí pouze zprávy a informace, které odpovídají jejich stávajícímu přesvědčení a preferencím. Tento efekt může být na internetu zesílen v závislosti na tom, jaké osoby nebo stránky se uživatelé rozhodnou sledovat a s jakými navážou spojení, a také na algoritmech, které zobrazují obsah podle dřívějšího chování na internetu, preferencí a nastavení.

Malinformace: věcně správné informace, které jsou používány se záměrem způsobit újmu.

Mediální a informační gramotnost: schopnost porozumět informacím v zájmu veřejného blaha; schopnost kriticky zacházet s informacemi, médii a digitální komunikací v zájmu zapojení do cílů udržitelného rozvoje a schopnost usilovat o základní lidská práva a plně jich požívat.

Mediální gramotnost: schopnost získat přístup k médiím, porozumět různým aspektům a souvislostem médií a kriticky je hodnotit a vytvářet sdělení v různých souvislostech.

Mem: obrázek, video, krátký text atd., obvykle humorný, který je uživateli internetu rychle kopírován a šířen, často s drobnými obměnami.

Misinformace: prokazatelně nepravdivá informace, která je šířena bez záměru uvést v omyl a často bývá sdílena, protože uživatel věří, že je pravdivá.

Phishing: útok, jehož cílem je krádež peněz nebo identity tím, že je někdo na webových stránkách, které vypadají důvěryhodně, přiměn, aby sdělil své osobní údaje – například čísla platebních karet, bankovní informace nebo hesla.

Předběžné vyvracení: vyvrácení přesvědčivého tvrzení ještě před jeho rozšířením.

Zdroj: výchozí bod nebo původ informace.

Troll: osoba, která se záměrně snaží urážet nebo přímo napadat lidi tím, že zveřejňuje hanlivé komentáře. Trollí farmy nebo továrny na trolly jsou institucionalizované skupiny internetových trollů, která se snaží zasahovat do veřejného mínění a politického rozhodování.

Ověřování: proces zjišťování, zda jsou stránka, adresa, účet nebo informace autentické a skutečné.

5. Nástin situace

Tento oddíl nabízí návod, jak vytvořit takové vzdělávací prostředí, které studentům umožňuje stát se digitálně gramotnými a pomáhá jim rozvinout kompetence potřebné k tomu, aby se stali odolnými vůči misinformacím, malinformacím a zejména dezinformacím.

Je určen učitelům a pracovníkům ve výchově a vzdělávání obecně na různých stupních škol (např. základní a střední školy). Najdete zde tipy a návody, jak překonat potenciální problémy, s nimiž se jako učitelé / pracovníci ve výchově a vzdělávání můžete setkat, a také různé aktivity, které mohou být inspirací pro vaši výuku. Nabízené rady se týkají třech částí vzdělávacího cyklu – **před aktivitami ve třídě, v jejich průběhu a po nich.**

Výuka a učení v digitálním školním prostředí

Především je důležité zdůraznit, že nemusíte být technickým guru, abyste dokázali svým studentům pomoci stát se digitálně gramotnými. Bez ohledu na technologie, které máte ve třídě k dispozici, můžete své studenty zapojit do širší debaty o mnoha příležitostech a rizicích spojených s digitálním světem a o užitečnosti posuzování důvěryhodnosti informací, se kterými se setkávají.

Stejně jako u každé efektivní výuky je důležité vytvořit pro studenty bezpečný prostor, kde mohou vyjádřit svůj názor a zapojit se do aktivního učení. Studenti oceňují, když je jim věnována pozornost, a to jak jejich vrstevníky, tak učiteli, a oceňují, že je jim umožněno zlepšit si gramotnost v digitálním světě, ve kterém se často již docela dobře orientují. Tento digitální svět teoreticky poskytuje studentům přístup k velkému množství informací, možnost vyslechnout si více názorů na určité téma a komunikovat navzdory geografickým, jazykovým, kulturním a náboženským překážkám. Studentům však většinou chybí kompetence a životní zkušenost, aby dokázali plně využít toho, co se jim nabízí, a rozpoznat potenciální hrozby.

Nepochybně máte širokou škálu přístupů, které používáte, když se svými studenty pracujete na náročných a někdy kontroverzních tématech. V **rámečku 1** níže jsou uvedeny některé vzdělávací přístupy, které již můžete, ale nemusíte znát. Ukázalo se, že jsou užitečné i v oblasti digitální gramotnosti.

Rámeček 1: Výuka a učení v digitálním školním prostředí – několik užitečných přístupů

Tyto výukové a vzdělávací přístupy jsou všeobecně uznávané a mohou posloužit jako inspirace při vaší práci.

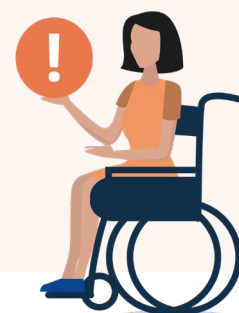
Spirálové pojetí kurikula. Jakýkoli předmět, včetně digitální gramotnosti, lze vyučovat v libovolném školním věku za předpokladu, že je vždy zvolen vhodný výukový přístup. Jedná se o přístup, při kterém jsou klíčové pojmy předkládány v průběhu výuky opakovaně, ale se stupňující se složitostí nebo v různých souvislostech. Takový přístup umožňuje dřívější seznámení se s pojmy, které bývají většinou vyhrazeny na později.

Převrácená výuka. Strategie kombinovaného učení vedeného vrstevníky, která umožňuje větší zapojení studentů a lepší učení s využitím médií ve třídě i mimo ni. Studenti často čtou doma a ve třídě se věnují řešení otázek.

Kombinovaná výuka. Pandemie COVID-19 byla ve vzdělávání přelomovým okamžikem pro přechod na větší distanční učení. Kombinované učení má potenciál efektivně spojit prezenční a online výuku do jedné ucelené praxe.

Činnostní učení. Ve vzdělávání se jedná o přístup založený na myšlence, že více se naučíme, když danou činnost doopravdy vykonáváme.

Gamifikace a učení založené na hře. Tyto přístupy spočívají v uplatňování herních strategií (gamifikace) nebo ve využívání online a offline her (učení založené na hře) ke zlepšení výuky a k tomu, aby byla pro jednotlivce zajímavější. Příkladem jsou vzdělávací hry ke zvýšení povědomí o předpojatosti médií.

Digitální nástroje studentům obvykle nabízejí poměrně velkou míru svobody, kdy například používají digitální zařízení k přístupu k aplikacím, komunikaci na sociálních sítích nebo prohlížení internetu. Díky této svobodě se studenti mohou dostat k obrovskému množství informací, které jsou přínosem pro jejich vzdělávání. Může to však vést také k tomu, že se studenti zapojí do irelevantního, nevhodného a potenciálně nebezpečného digitálního chování. Klíčovou výzvou pro vás jako učitele / pracovníky ve výchově a vzdělávání je proto pomoci studentům vyvarovat se škodlivého chování na internetu a pomoci jim rozvinout sebepoznání a získat dovednosti, aby se mu mohli vyvarovat sami.

Zvláštní pozornost je třeba věnovat rozmanitosti ve třídě, pokud jde o původ studentů a jejich názory a pohled na svět. To znamená poskytnout studentům předem určitý vhled do tématu digitálních příležitostí a hrozeb a stanovit základní pravidla diskuse (například žádné osobní útoky a dávat najevo, že jde o individuální „vlastní názory“ používáním tvarů 1. osoby jednotného čísla³). Je užitečné mít představu o tom, jak se vaši studenti (a jejich vrstevníci) staví k určitým otázkám, ještě předtím, než se jimi začnete zabývat ve třídě, a mít přitom na paměti, že názory se mohou lišit a být různorodé. Je také užitečné získat představu o tom, k jakým zdrojům zpráv a informací mají přístup a jaká sociální média používají. K jakým médiím a online platformám mají studenti přístup a co si o nich myslí? K získání těchto informací může být potřeba určité přemlouvání a někdy je třeba, aby odpovědi byly anonymní. Dále je užitečné posoudit, do jaké míry již studenti rozumí tématům, jako jsou nastavení ochrany soukromí, pravidla a předpisy digitální komunity, co je zákonné a nezákonné atd. (viz také oddíl 8).

Vzhledem k tomu, že se studenti mohou na internetu setkat s nepravdivými a potenciálně škodlivými informacemi, je dobré, abyste byli připraveni vést s nimi rozhovor o informacích, které mohou být pro ně, jejich vrstevníky nebo jejich komunitu potenciálně kontroverzní. To znamená se připravit na emoce a iracionální chování. Dobrým nápadem může být nejprve se studenty vést obecnější diskusi o tom, co v poslední době viděli v médiích a co by mohlo být kontroverzní.

Můžete...

- nechat studenty v rámci výuky pravidelně používat digitální nástroje k různým účelům,
- omezit čas věnovaný přednášení a používat interaktivnější metody, jako je sokratovská metoda, učení založené na zjišťování a řešení otázek a různé metodiky učení prostřednictvím spolupráce,
- brát vážně obavy a tvrzení všech studentů a dbát na respektování jejich názorů,
- brát ohled na speciální potřeby, obavy, silné a slabé stránky skupiny studentů, se kterými plánujete pracovat, a využít je jako výchozí bod pro učení,
- stavět na rozmanitosti skupiny, a to jak z hlediska původu, tak i názorů. To bude obohacující. Zvolte takové metody práce, které tuto rozmanitost zvýrazní,

- diskutovat se studenty o tématu soukromí a ujistěte se, že chápou, co to je a jak ho chránit. Otázky ochrany soukromí hrají v diskusích o digitální gramotnosti významnou roli,
- vzít v úvahu, že studenti budou potřebovat vaši pomoc při vyhledávání důvěryhodných informací na internetu, ale také musí tyto dovednosti sami získat,
- vzít v úvahu, že mladí lidé se ve velké míře učí jeden od druhého. Strategie vzájemného učení mohou být účinné napříč celým vzdělávacím spektrem, a to i při používání digitálních technologií. To předpokládá, že vy jako učitel převzmete spíše roli toho, kdo napomáhá. Při vzájemném učení je třeba, abyste jej jako učitel vedl,
- zvážit, že mladí lidé si osvojí mnoho návyků při používání internetu již v raném věku a v domácím prostředí,
- využívat aktuální místní nebo světové události jako podnět k aktivitám. Obvykle platí, že čím bezprostřednější informace, tím jsou pro studenty zajímavější a tím motivovanější studenti budou,
- zvážit, jak zvolit správný kontext, rámec a přístup pro vaši třídu a definovat téma. Jsou vaši studenti předem motivovaní? Někteří dospívající se zdráhají zapojit do diskusí o kontroverzních společenských a politických otázkách,
- zvážit, jaká jsou nevhodnější pravidla pro jednotlivé třídy. Co funguje pro jednu skupinu, nemusí fungovat pro jinou. Pokud to je možné, vypracujte pravidla společně se studenty. Dá jim to pocit odpovědnosti,
- sdílet své nápady a diskutovat o nich s ostatními učiteli / pracovníky ve výchově a vzdělávání.

³Například: „myslím si, že...“, „domnívám se, že...“, „mám pocit, že...“, „souhlasím, že...“.

Pokyny a tipy – před aktivitami ve škole a třídě, během nich a po nich

Abyste podpořili pozitivní zážitky z učení a předešli nezamýšleným důsledkům, jako jsou konflikty a polarizace při výuce digitální gramotnosti a odolnosti vůči dezinformacím, může být užitečné zvážit před výukou, během ní a po ní následující kroky.

Tip 1: Zapojení studentů

Pokud jsou mezi studenty takoví, které bývá náročnější zvládnout, zvažte, zda by bylo prospěšné zapojit je do přípravy aktivit a svěžit jim nějaké úkoly nebo odpovědnost. Možná vás pozitivně překvapí.

Tip 2: Zapojení rodičů

To, jak se rodiče zapojují, se značně liší. Vhodným okamžikem pro komunikaci s nimi může být první schůzka učitele / pracovníka ve výchově a vzdělávání s rodiči v daném školním roce, které se většinou mnoho z nich účastní. Pokud jsou rodiče proti, je důležité mít ve škole spojence, například ředitele školy.

Upozornění: Kontroverzní otázky

Často je velmi užitečné diskutovat se studenty o kontroverzních otázkách, zejména pokud se týkají dezinformací, ale může to vyžadovat více času a obezřetnost. K některým příkladům patří:

- COVID-19 a vakcíny
- Ruská invaze na Ukrajinu
- Minulé a současné příběhy bezpráví
- Zločiny a tresty
- Otázky související s genderem a sexuální odlišností
- Migrace, menšiny, rasismus a náboženství
- Změna klimatu a globální oteplování
- Kolonialismus, otroctví, antisemitismus, popírání holocaustu
- Citlivá národní témata

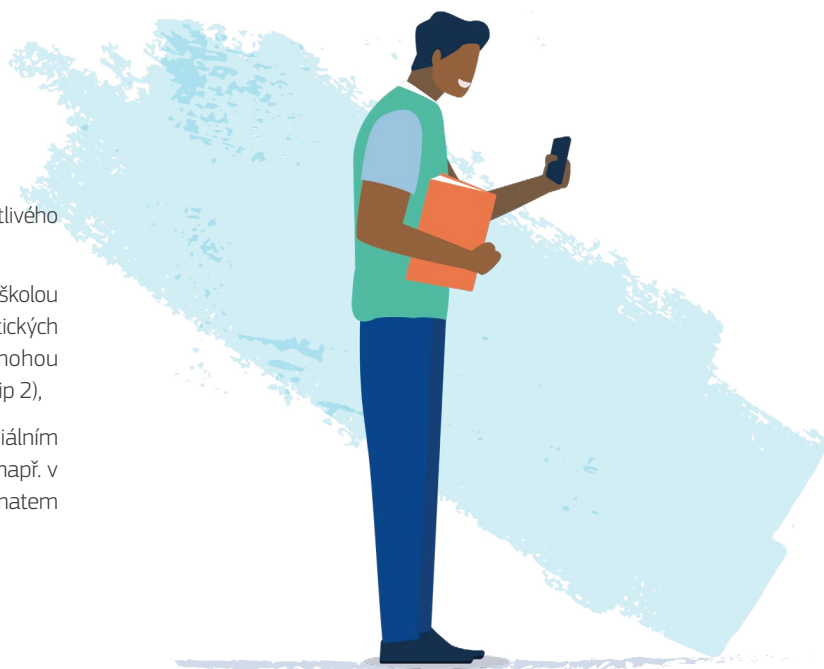

Před aktivitami

Spolupráce se zúčastněnými stranami ve školách

Můžete...

- projednat své plány s vedením školy před zahájením výuky citlivého nebo kontroverzního tématu,
- komunikovat s rodiči zavedenými postupy komunikace mezi školou a rodiči a pokud možno koordinovat úsilí před probíráním politických nebo citlivých otázek týkajících se online světa, které mohou nevyhnutelně vést k diskusím v domácnostech studentů (viz tip 2),
- koordinovat úsilí se školním psychologem nebo školním sociálním pracovníkem v případě, že bude potřeba odborná podpora (např. v případě, že se studenti vzájemně urážejí nebo se cítí být tématem emocionálně rozrušeni).

Seznamte se se situací v oblasti digitální gramotnosti

Dobrym východiskem je získat přehled o tom, jak jsou média využívána v komunitě, v níž škola působí. To může poskytnout příležitosti navázat na již existující zvyklosti. Toho lze dosáhnout účastí na akcích školy a komunity a komunikací na nich, sledováním místních médií a dalších populárních médií a diskusí s kolegy, rodiči a studenty. Určité podskupiny komunit mohou mít radikální názory (v rámci dané skupiny), které se mohou nečekaně projevit ve třídě. Je dobré o těchto citlivých místech vědět.

Přestože je oblast digitální gramotnosti poměrně nová, v posledních letech se objevilo mnoho iniciativ, které mohou být přínosem pro vaši výuku a které mohou obohatit učení studentů. Několik příkladů:

- K dispozici jsou mezinárodní sítě učitelů a pracovníků ve výchově a vzdělávání, kteří mají zájem o výuku digitální gramotnosti a řešení dezinformací a mají s nimi zkušenosti. Bývají zdarma a dostanete se k nim pouhým „jedním kliknutím“.
- Mezinárodní organizace jako Evropská komise, UNESCO, OECD, Rada Evropy, Mezinárodní telekomunikační unie (ITU), UNICEF a sdružení sdělovacích prostředků vytvořily zdroje, sítě a pokyny, kterými můžete svoji práci obohatit.
- Profesionální novináři a novinářské organizace se zapojují do různých národních a místních iniciativ. I někteří místní novináři do nich již mohou být zapojeni. Odkazy na mnohé z nich lze nalézt ve zprávě – zejména v přílohách –, která byla vypracována jako [doplňek](#) této příručky.
- Může být přínosné zjistit, jak by vaše místní nebo národní vláda mohla podporovat digitální gramotnost studentů, stejně jako prozkoumat snahy a programy organizací občanské společnosti.
- Místní knihovny jsou v této oblasti aktivní a mohou pomoci přenést aktivity do komunity.

Rámeček 2: Zapojení externích aktérů, jako jsou profesionální novináři, nevládní organizace, akademičtí pracovníci a platformy – potenciální výhody a nevýhody nebo rizika pro školy a učitele / pracovníky ve výchově a vzdělávání

Digitální gramotnost nemusíte vyučovat sami a do výuky můžete začlenit virtuální nebo fyzické programy třetích stran (např. z občanské společnosti).

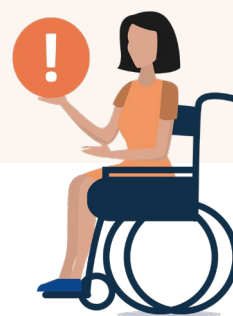
Potenciální výhody

- externisté mohou přispět dalšími znalostmi a zkušenostmi,
- externisté poskytují učitelům a dalším pracovníkům ve výchově a vzdělávání příležitosti k vytváření sítí kontaktů s odborníky,
- externisté mají často bohaté zkušenosti s prací se školami,
- externisté přinášejí faktické a praktické zkušenosti z terénu,
- akademičtí pracovníci / univerzity mají zkušenosti s hodnocením toho, „co funguje“ a „proč“,
- přizvání externistů může být zajímavé pro studenty.

Potenciální nevýhody nebo rizika

- dodatečná administrativa, např. související s logistikou a souhlasem vedení školy a dalších osob,
- možné omezení flexibility při plánování,
- možné ekonomické náklady,
- třetí strany se mohou snažit prosazovat komerční nebo politické zájmy nebo shromažďovat údaje.

Na internetu si můžete také vyhledat, jaké organizace připravily zdroje pro školy a výuku.

Můžete:

- propojit školní aktivity s důležitými mezinárodními a vnitrostátními sítěmi a akcemi. Na mezinárodní úrovni to může zahrnovat Den bezpečnějšího internetu (každý únor), Mezinárodní den ověřování informací (2. dubna) nebo osvětové kampaně (Evropský týden mediální gramotnosti, Celosvětový týden mediální a informační gramotnosti UNESCO). Celoevropská síť eTwinning rovněž umožňuje učitelům / pracovníkům ve výchově a vzdělávání a školám navazovat kontakty s dalšími v celé Evropě. Tématem roku 2021 byla „mediální gramotnost a dezinformace“, což vyústilo ve stěžejní konferenci a knihu o eTwinningu s osvědčenými postupy k tomuto tématu,
- hledat pro své iniciativy místní, národní nebo mezinárodní financování. Na evropské úrovni sem patří program Erasmus+ a Evropský sbor solidarity.

Tip 3: Řešení kontroverzních otázek

Řešení kontroverzních otázek může obohatit výuku a podpořit kritické myšlení. Která témata považujete při učení ve vaší třídě za nejkontroverznější? A co vaši kolegové? Jaké jsou jejich zkušenosti s výukou kontroverzních témat? Můžete se navzájem podělit o užitečné zdroje? Je možná spolupráce a rozšíření aktivit napříč školními předměty? Je možné pozvat odborníky, kteří by přednášeli ve třídě nebo na setkáních (osobně nebo na dálku)?

Sami nejlépe posoudíte, zda ve třídě zůstanete u nenáročného hovoru, nebo zda studenty zapojíte do hlubší a podrobnější diskuse. Bude to také záviset na věku studentů a vašich předchozích zkušenostech s řešením kontroverzních otázek.

Při diskusi o kontroverzních otázkách může být užitečné začít s méně kontroverzními tématy a postupně přecházet k těm, která mohou být kontroverznější. To vám umožní zjistit, jak studenti reagují a zda jsou připraveni a ochotni diskutovat o citlivějších tématech (viz také aktivita 12 týkající se konspiračních teorií).

Interaktivní metodiky mohou pomoci vytvořit takové prostředí, které bude pro třídu přínosem při diskusi o kontroverzních otázkách. Mezi takové metodiky patří tichá diskuse, názorové osy, aktivní naslouchání, diskusní metoda fishbowl, komplexní pokyny, hraní rolí a kooperativní učení. Tyto metodiky také pomáhají zapojit studenty, kteří by se jinak mohli nudit nebo být lhostejní.

Vytváření příznivé vzdělávací atmosféry ve třídě**Můžete...**

- zvážit, co by případně mohlo psychosociálně podněcovat studenty k nesouhlasu, citlivost specifickou pro studenty, citlivost komunity a polarizaci společnosti; také svůj vlastní postoj, emoce a citlivost,
- shromáždit prvotní nápady a názory studentů před diskusí o tématu. To lze případně provést anonymně,
- zapojit některé studenty, jejichž zvládnutí by mohlo být případně náročné, do přípravy a zadat jim konkrétní úkoly,
- posilovat důvěru ve třídě. Důvěra může být klíčovým faktorem, díky kterému jsou studenti (i učitel) ochotnější diskutovat o citlivých a kontroverzních tématech. Někteří studenti mohou považovat témata za vhodná k diskusi pouze v rámci vlastní skupiny (studentů) a raději se o své názory nepodělí. Vzájemná důvěra toto může zmírnit,
- po vytvoření komunity ve třídě vést diskuse o citlivějších otázkách. O kontroverzních tématech se nejlépe diskutuje v otevřeném prostředí, kde se studenti cítí bezpečně a je jim věnována pozornost,
- začít s více předpřipravenými interakcemi a poté přejít k méně řízeným interakcím podle situace a dynamiky ve třídě,
- začít s interakcemi jeden na jednoho (učitel–student, student–student), poté přejít k interakcím v rámci menších skupin a teprve pak k interakcím v rámci celé třídy,
- zaměřit výuku na studenty, což jim poskytne pocit samostatnosti a odpovědnosti za to, co se učí.

**Aktivita 1:
Práce s dezinformacemi**

Tato aktivita může proběhnout během 45minutové vyučovací hodiny.

Zahájení (cca 5 min)

Na začátku hodiny se každého studenta individuálně zeptejte, jak se dnes cítí. Pozorně si vyslechněte jejich odpovědi. Na odpovědi reagujte neutrálně a jen řekněte „děkuji“. Ostatní studenti mají mlčky naslouchat. Pořadí, v jakém se studentů ptáte, stanovte náhodně.

Úvod (cca 5 min)

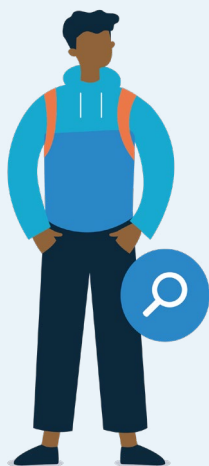
Uveďte myšlenku nebo osobní zkušenost související s dezinformacemi, případně odkaz na dezinformační zprávu. Na tento krátký úvod navažte otázkou týkající se uvedené dezinformace, například „jak závažná je podle vás tato dezinformace?“ nebo „co je podle vás cílem této dezinformace?“

Modelová diskuse (cca 25 min)

Rozdejte malé lístky papíru. Dejte studentům 90 sekund na to, aby zformulovali krátkou odpověď na vaši otázku. Řekněte jim, že své odpovědi budou číst nahlas. Poté namátkou vyberte dvojice. Nechte prvního studenta z dvojice položit otázku druhému studentovi. Druhý student přečte svou odpověď. Poté si role vymění. Pokračujte ve vytváření dvojic, dokud neodpoví všichni studenti. Pokud je počet studentů lichý, přidejte se do dvojice. Pokud máte čas navíc, vyzvěte studenty, aby se podělili o své úvahy.

Zakončení (cca 8 min)

Na konci hodiny se všech studentů individuálně zeptejte, zda se v hodině něco naučili. Uplatněte zásady ze zahájení.

Aktivita 2: Poznávání různých perspektiv pomocí více zdrojů**Pozn.: tato aktivita zabere přibližně 3 x 45 minut.**

První hodina: Vyberte historickou událost, kterou lze interpretovat různými způsoby v závislosti na dvou (nebo více) zúčastněných stranách. Příkladem mohou být různé války za nezávislost, občanská válka v USA, první světová válka, konflikt v Severním Irsku nebo válka na Balkáně v 90. letech 20. století.

Představte studentům dva odlišné krátké popisy daného konfliktu (případně je nechte najít dva odlišné popisy na internetu). Ať každá skupina najde na internetu 5–10 zdrojů, které poskytují informace o konfliktu – pokud možno z různých stran (studenti mohou potřebovat pomoc). Požádejte je, aby tyto zdroje stručně představili třídě. Porovnejte je.

Uveďte tvrzení, jako např.: „Hlavní příčinou konfliktu bylo to, že X nezaručili plná lidská práva lidem žijícím v Y“.

Druhá hodina: Studenti jsou rozděleni do dvou skupin: v jedné ti, kteří s tvrzením souhlasí, a v druhé ti, kteří s ním nesouhlasí. Nejjednodušší je určit, kdo bude ve které skupině – polovina studentů bude „souhlasící“ skupinou a druhá polovina „nesouhlasící“.

Každý student nyní použije 5–10 internetových zdrojů, které jeho skupina našla, aby připravil dva silné argumenty ve prospěch, nebo proti tvrzení. Studenti shromáždí a sepiší své podklady. V první polovině hodiny tak pracují jednotlivě. Poté pracují v menších podobně smýšlejících podskupinách (po cca 4–6 osobách) a sdílejí své argumenty. Každá podskupina vytvoří digitální plakát se svými pěti hlavními argumenty.

Třetí hodina: Skupiny své plakáty dokončí a představí je třídě. Všichni studenti ohodnotí jednotlivé argumenty (body od 1 do 10) a diskutují o tom, proč je ohodnotili právě takto, zejména s ohledem na podklady, které našli v pramenech. Bodování lze provést také pomocí online nástrojů. Diskutujte v nových malých skupinách o obou stranách příběhu a pokuste se určit, jak kontroverzní otázce nejlépe porozumět. Zamyslete se nad tím, zda lze nějakým způsobem integrovat argumenty a protiargumenty. Je nějaké kompromisní řešení? Mohou dosáhnout konsenzu?

Případně lze použít různé metodiky, jak studenty přimět k diskusi o dané problematice – např. (virtuální) návštěva galerie, sokratovská metoda, tradiční diskuse, diskusní metoda fishbowl, vzájemné kladení si otázek a akademická debata.

Pozn.: tento přístup od vás jako učitele / pracovníka ve výchově a vzdělávání vyžaduje značné vedení.

Během aktivit

Můžete...

- aktivizovat a udržovat ve třídě otevřenou, podporující atmosféru,
- zvážit, jak otázky předkládáte. To je možné různými způsoby, aby byly pro studenty relevantní,
- si vést osobní deník o tom, jak studenti reagují na vaši výuku náročných a kontroverzních témat. Takové deníky si mohou vést i oni sami pro své úvahy,
- sledovat emocionální reakce ve třídě a případná odhalená citlivá místa jednotlivých studentů. Někteří studenti mohou mít radikální názory, které ve třídě nečekaně projeví,
- si všimnout tendencí týkajících se vztahů členské a nečlenské skupiny (in-group – out-group). Mladí lidé a dospělí někdy považují to, jak druzí používají digitální média, za „nevhodné“, což se může stát základem negativních stereotypů týkajících se druhé skupiny,
- sledovat, do jaké míry mohou vaše aktivity dále posilovat dynamiku členské vs. nečlenské skupiny jak mezi vámi a studenty, tak mezi studenty navzájem,
- se co nejčastěji věnovat jednotlivým studentům, zejména když probíhají diskuse o kontroverzních tématech a když studenti projevují nevhodné chování,
- jít příkladem. Pokud jste ochotni sdílet některé vlastní příklady toho, jak vy jako člověk (nebo učitel / pracovník ve výchově a vzdělávání) rozvíjíte svou digitální gramotnost nebo jak jste byli vystaveni dezinformacím, můžete studenty přimět ke sdílení vlastních zkušeností,
- hledat rovnováhu mezi otevřenou atmosférou ve třídě a bezpečným prostorem. Ve třídě s otevřenou atmosférou mohou studenti říkat, co je napadne, a svobodně sdílet své názory a stanoviska. Jednotlivce nebo skupinu studentů však mohou některé poznámky ostatních urazit nebo vyvést z míry,
- sledovat rizikové faktory. Je riziko, že si studenty znepřátelíte při konfrontaci s předsudky, mýty a předpojatostí. Neshody lze řešit dialogem, odlišením názorů od osoby, která je zastává, a doplněním dalších perspektiv založených na faktech do diskuse.

Po aktivitách

Můžete....

- diskutovat se studenty o tom, co se naučili, co se jim líbilo a co se jim případně líbilo méně,
- navrhnout nové aktivity, které navazují na ty předchozí, a aktivně zapojit studenty do tohoto procesu,
- pokud jste si vedli deník o tom, jak studenti reagují na hodiny, které se týkají kontroverzních témat, prodiskutovat jej se školním psychologem, mentorem učitelů nebo školním pedagogem,
- připravit prezentace pro jiné třídy nebo školy (mohou být i virtuální),
- provést formálnější hodnocení znalostí a dovedností, které studenti získali, nebo hodnocení použitých metod učení a výuky (viz oddíl o hodnocení v těchto pokynech).

Tip 4: Projevování pochopení

Abyste podpořili bezpečný prostor pro učení, je užitečné nezesměšňovat ani neizolovat studenty, kteří připustí, že věří určitým typům dezinformací, jako je například rozšířená konspirační teorie. Dobrým výchozím bodem může být pochopení. Tím, že připustí, že určitým typům dezinformací věří, podstupují riziko. Pokud chcete, můžete se také rozhodnout přiznat k určité vlastní zranitelnosti.

Někdy pomáhá, když studenti nejprve mluví o „někom, koho znají...“, aby připuštění nebyla tak osobní a studenti byli méně vystaveni kritice vrstevníků.

Tip 5: Závěrečný rozbor

Rozeberte se studenty jejich myšlenky, zkušenosti a emoce. Zeptejte se, co se naučili a jak by chtěli navázat na to, co právě dokončili.

6. Rozvíjení kompetencí v oblasti digitální gramotnosti ve třídě a ve škole: stát se digitálními občany

Co je digitální občanství a proč je důležité?

Digitální občané...

- si osvojili dovednosti, vlastnosti a chování, které umožňují bezpečnou, efektivní, kritickou a zodpovědnou účast v online světě,
- jsou schopni využívat výhod a příležitostí online světa a zároveň jsou odolní vůči újmě,
- využívají digitální technologie k podpoře vlastního aktivního občanství a sociálního začlenění, spolupráce s ostatními a kreativity při dosahování osobních, sociálních nebo komerčních cílů,
- si jsou vědomi klíčových hodnot lidských práv a toho, jak jsou tyto hodnoty podobné v online a offline světě (svoboda názoru a projevu, právo na soukromí, zapojení se, důstojnost atd.).

Digitální občanství je soubor naučených dovedností. V digitální společnosti, stejně jako ve společnosti „offline“, existují některé základní pojmy, nástroje a kompetence, kterým by vaši studenti měli věnovat pozornost, aby zlepšili své učení. Studenti také potřebují získat přístup k nástrojům, které jsou potřeba k rozvoji jejich kompetencí v oblasti digitální gramotnosti. Vy v tomto procesu hrajete důležitou roli.

Být digitálně gramotný znamená umět používat digitální technologie *k přístupu k informacím, jejich správě, pochopení, integraci, komunikaci, vyhodnocování, vytváření a šíření*, a to bezpečným a vhodným způsobem. Digitální gramotnost může také studentům pomoci aktivně se zapojit, učit se, budovat naplňující kariéru a navazovat sociální interakce v dnešní společnosti. Digitální gramotnost jako taková je předpokladem pro rozvoj aktivního a nezávislého digitálního občanství.

Jak jste si možná všimli, studenti jsou již v různé míře digitálně gramotní. Někteří z nich mohou mít například problémy se čtením a psaním, ale mohou být již velmi zdatní v zapojování se do využívání a tvorby digitálního obsahu, jako je posílání hlasových zpráv nebo pořizování fotografií. Jiní mohou mít potíže s přístupem k technologiím nebo s jejich používáním, což ztěžuje dosah a komunikaci při výuce na dálku.

Tip 6: Gamifikace a učení založené na hře

Pokud jsou správně koncipovány, mohou gamifikace a učení založené na hře zlepšit studijní výsledky.

Toto jsou některé z přínosů:

1. povětšinou nabízejí výuku, která odpovídá současnému digitálnímu životnímu stylu mladých lidí;
2. mohou být zdrojem další motivace a učení je zábavné, kreativní a inspirativní;
3. gamifikace a učení založené na hře bývají flexibilní, lze je přenést do jakéhokoli kontextu a poměrně snadno přizpůsobit jakémukoli školnímu předmětu. Lze je využít i pro komplexní otázky, které lze snáze „uchopit“ prostřednictvím hry.

Můžete...

- vyzvat studenty, aby se podělili o to, jak mohou technologie a sociální média přinést pozitivní změnu a vytvořit pozitivní prostory v komunitě a společnosti, ve které žijí,
- diskutovat se studenty o dovednostech, které budou potřebovat při vstupu na budoucí trh práce. To může být soubor digitálních dovedností (jako je porozumění digitální ekonomice, programování, porozumění algoritmům, informatické myšlení a další digitální dovednosti) a měkkých dovedností (např. interpersonálních) ve světě, kde je interakce mezi lidmi velmi cenná,
- požádat studenty, aby na internetu našli přesné informace o otázkách občanství (např. demokracie, komunální volby, lidská práva a změna klimatu) a o tom, jaké vhodné prostory pro online účast jsou k dispozici,

- se, pokud to atmosféra ve třídě umožňuje (zejména pokud jsou studenti zvyklí diskutovat o politických otázkách), zeptat studentů, zda si myslí, že by se prostřednictvím médií daly šířit politické dezinformace, a jaký by to mohlo mít dopad. Může to mít dopad na výsledky demokratických voleb? Jakým způsobem? Mohou uvést příklady?
- poskytnout studentům odkazy na důvěryhodné zdroje informací, například o sociálních otázkách a otázkách souvisejících s občanstvím. Ještě lepší je nechat je tyto informace vyhledat a poskytnout jim zpětnou vazbu,
- věnovat pozornost digitální rovnováze, konkrétně tomu, jak digitální nástroje prospívají zdraví (duševnímu nebo fyzickému) studentů a vztahům, které mají se svými vrstevníky a rodinou, nebo jak je negativně ovlivňují.

Začínáme s výukou digitální gramotnosti

Výuka a učení se digitální gramotnosti jsou v současné společnosti důležité. Přesto se někteří z vás možná zdráhají podniknout kroky, které by vaše studenty posunuly směrem k rozvoji kompetencí v oblasti digitální gramotnosti, protože nemáte dobrý pocit z výuky tématu, o kterém toho možná tolik nevíte, nebo protože vaši studenti mohou být již poměrně technologicky zdatní. Je důležité si uvědomit, že k výuce digitální gramotnosti nemusíte být odborníkem na technologie, protože digitální gramotnost přesahuje rámec pouhé znalosti, jak používat určitá zařízení.

Rámeček 3: Technicky zdatní, nebo ne?

Nepředpokládejte, že všichni studenti jsou technicky zdatní. Ne všichni mladí lidé toho o technologiích hodně vědí a ne všichni digitální technologie bez obav používají. I když někteří mají dobře rozvinuté digitální dovednosti a kompetence, jiní mají nízkou úroveň digitálních dovedností a mají problémy provést i základní digitální úkoly. Dokonce i pro mladé lidi bývá často obtížné digitální svět pochopit. Mohou se dostat do komnaty ozvěn, ale málokdy budou vědět, jak v ní „uvíznou“. Technologie sice mohou být součástí jejich každodenního života, ale nemusí chápat, jak fungují nebo proč jim algoritmy zobrazují určitý obsah. Studenti většinou nepotřebují technickou podporu a může se zdát, že ji odmítají, ale často potřebují někoho, kdo jim pomůže zorientovat se ve velkém množství informací, s nimiž se pravidelně setkávají, a také jim pomůže odlišit domnělá fakta od skutečných znalostí a prohlášení od důkazů.

Můžete...

- otevřeně hovořit o tom, že jako učitelé nebo pracovníci ve výchově a vzdělávání nevíte a nemůžete vědět všechno. Jako učitelé nebo pracovníci ve výchově a vzdělávání však máte dobré předpoklady k tomu, abyste poskytli potřebné souvislosti, podnítili kritické uvažování a nabídli podporu,
- zařadit digitální témata, která jsou pro vaše studenty skutečně důležitá. Umožněte studentům, aby se otevřeli a hovořili o svých zájmech, spoluvytvářeli učební plán a přitom používali zařízení a digitální prostory, které nejlépe znají,
- diskutovat se studenty o chování na internetu a o tom, jak se stát zodpovědným občanem, pozitivním společenským aktérem ve třídě i mimo ni.

Tip 7: Vycházejte z podnětů studentů

Při přípravě aktivit zaměřených na digitální gramotnost vycházejte z podnětů a zkušeností studentů. Děti a mládež čelí na internetu každý den výzvám (nepříjemné zprávy; problémy se soukromím; problém s přístupem; nenávistné projevy atd.). Nechejte se při výběru témat hodin vést zájmy a každodenními zkušenostmi studentů, aby byly hodiny relevantní a praktické, aniž byste studenty přiváděli do rozpaků nebo je odsuzovali. To může ve třídě vytvořit (pokud to bude dobře řešeno) atmosféru autenticity a důvěry

Cíle vzdělávání v oblasti digitální gramotnosti

Níže uvádíme několik konkrétních cílů výuky digitální gramotnosti, které jsou relevantní pro základní a střední školy. Tento přehled vám může při výuce

pomoci. Cíle jsou založeny na zavedených rámcích, jako je Evropský rámec digitálních kompetencí (DigComp 2.2⁴) a finské výsledky učení nových gramotností⁵:

Žák na základní škole...

● Dokáže samostatně vyhledávat informace o tématech a jevech, které ho zajímají.	● Dokáže vyhledat mediální obsah, který lze volně a se svolením použít.
● Dokáže, na základě pokynů, posoudit důvěryhodnost a užitečnost informací.	● Dokáže popsat své návyky při využívání médií a dokáže se zamyslet nad významem médií ve svém životě.
● Uvědomuje si, že v online prostředí jsou všechny typy informací a obsahu včetně misinformací a dezinformací.	● Umí vhodně a bezpečně používat digitální nástroje k vytváření výstupů pro konkrétní publikum.
● Chápe rozdíl mezi dezinformacemi, misinformacemi a malinformacemi.	● Ví, jak vytvářet a sdílet mediální obsah.
● Zná základní zásady ochrany soukromí.	● Umí vhodně a bezpečně používat digitální nástroje k vytváření výstupů pro konkrétní publikum.
● Ví, jaké metody ochrany soukromí jsou k dispozici v mediálním prostředí.	● Umí se s respektem zapojit do online komunikace a ví, jak získat pravdivé informace.
● Uvažuje o tom, jak mediální obsah a služby využívá z hlediska autorských práv.	

Student na střední škole...

● Ví, že digitální obsah, zboží a služby mohou být chráněny autorskými právy.	generování odpovědí a zobrazování obsahu, které jsou přizpůsobeny preferencím jednotlivých uživatelů nebo jsou jimi určeny.
● Dokáže kriticky posoudit důvěryhodnost a spolehlivost zdroje informací a digitálního obsahu.	● Dokáže analyzovat své vlastní obvyklé chování při využívání médií.
● Dokáže, na základě pokynů, posoudit různé druhy mediálního obsahu jako zdroje informací a dokáže uvažovat o jejich užitečnosti a důvěryhodnosti.	● Dokáže získat, zpracovat a prezentovat informace, které vyhledal, s využitím vhodných metod a nástrojů.
● Rozumí povaze sociálních médií jako zdrojů informací a ví, proč je důležité být kritický k informacím, které se v nich objevují.	● Uvědomuje si, že mnoho aplikací na internetu a v mobilních telefonech shromažďuje a zpracovává údaje, ke kterým má uživatel přístup nebo které vyhledává (tj. osobní údaje, údaje o chování a kontextové údaje). Děje se tak například za účelem sledování aktivit lidí na internetu (např. kliknutí na sociálních sítích, vyhledávání na Googlu) i mimo něj (např. počet kroků denně, přeprava autobusem veřejné dopravy).
● Je si vědom toho, že vyhledávače, sociální média a platformy s obsahem často využívají algoritmy umělé inteligence ke	

⁴ <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128415>

⁵ <https://okm.fi/en/new-literacies-programme>

● Dokáže používat digitální nástroje k ověření pravosti online fotografií a videí.

● Ví, jaké strategie použít ke kontrole, správě nebo vymazání údajů, které jsou shromažďovány/spravovány online systémy.

● Ví, že systémy umělé inteligence lze použít k automatickému vytváření digitálního obsahu (např. textů, zpráv, písemných pojednání, tweetů, hudby, obrázků) s využitím stávajícího digitálního obsahu jako jeho zdroje. Takový obsah může být obtížné odlišit od toho vytvořeného lidmi.

● Je si vědom potvzovacího zkreslení a rozvíjí kritický přístup k vlastnímu myšlení.

● Uvědomuje si význam neverbálních sdělení (např. tzv. smajlíků, emotikonů) používaných v digitálním prostředí (např. sociální média, instant messaging) a ví, že jejich používání může být v různých zemích a komunitách kulturně odlišné.

Aktivita 3: Práce s Evropským prohlášením o digitálních právech a zásadách

Základní a důležitou součástí digitálního občanství je znát a uplatňovat svá digitální práva. V lednu 2022 navrhla Evropská komise „*Evropské prohlášení o digitálních právech a zásadách*“. Kromě dalších navrhovaných práv prohlášení stanoví, že:

- Děti a mladí lidé by měli mít možnost se v online prostředí bezpečně a informovaně rozhodovat a projevat svou tvořivost.
- Děti mají právo na ochranu před všemi trestnými činy páchanými prostřednictvím digitálních technologií nebo trestnými činy, jejichž páchaní tyto technologie usnadňují.
- Každý má právo na ochranu svých osobních údajů v online prostředí. Toto právo zahrnuje kontrolu nad tím, jak jsou údaje využívány a s kým jsou sdíleny.
- Každý by měl mít přístup k digitálním technologiím, produktům a službám, které jsou bezpečné, zabezpečené a jsou koncipovány tak, aby chránily soukromí.
- V online prostředí má každý právo se svobodně vyjadřovat, aniž by se musel obávat cenzury či zastrašování.

Požádejte studenty, aby nejprve sami vymysleli vlastní práva, a co je pro ně důležité, – poté jejich nápady porovnejte s digitálními právy navrhovanými na evropské úrovni

Aktivita 4: Sledování digitálních stop

Provedte společně se studenty průzkum týkající se digitálních stop (viz definice v oddíle 4) a diskutujte o tom, do jaké míry jsou vaše stopy zanechávány aktivně nebo pasivně. Pokuste se zjistit, do jaké míry se vaše údaje dostávají ke třetím stranám napříč vzdělávacím prostředím nebo mimo něj. Zamyslete se společně se třídou nad výhodami (např. optimalizace, personalizace) a nevýhodami (narušení soukromí?) a nad tím, jak mohou studenti nejlépe spravovat svou přítomnost na internetu.

7. Dezinformace: o čem je řeč?

Misinformace

Prokazatelně nepravdivá informace, která je šířena bez záměru uvést v omyl a často bývá sdílána, protože uživatel věří, že je pravdivá.

Dezinformace

Prokazatelně nepravdivé nebo zavádějící informace, které jsou vytvářeny, předkládány a šířeny za účelem ekonomického prospěchu nebo úmyslného klamání veřejnosti. Mohou způsobit veřejnou újmu.

Malinformace

Věcně správné informace, které jsou používány se záměrem způsobit újmu.

Tyto pokyny se zabývají především dezinformacemi. Jak je uvedeno v oddíle 4, dezinformace jsou vytvářeny, předkládány a šířeny za účelem ekonomického prospěchu nebo úmyslného klamání.

Pro další objasnění pojmu dezinformace může být užitečné podívat se na některé příklady. Následující příklady poskytují představu o tom, s jakými druhy dezinformací se studenti setkávají ve třídě i mimo ni. U každého z těchto scénářů⁶ se objevuje záměr klamat a manipulovat s názory, emocemi a jednáním lidí.

1. V úmyslné snaze napadnout vlády a jejich zdravotnické programy se na různých blozích rozšířily nepravdivé informace o tom, že vakcíny proti COVID-19 nás nemají chránit před onemocněním koronavirem, ale jsou formou kontroly populace. Bez jakýchkoli důkazů se tvrdí, že vakcíny jsou nástrojem vlády pro boj proti klimatickým změnám tím, že je snižován počet obyvatel, a že tyto vakcíny mají způsobit neplodnost.
2. Ve snaze postavit komunitu LGBTIQ do špatného světla šířilo mnoho uživatelů na sociálních sítích v květnu 2022 informaci, že střelec v texaské škole byl transgender osoba. Tato nepřesná tvrzení dále posilovali také různí američtí politici a vlivní političtí činitelé, přičemž někteří také obecně spojovali transgenderismus s násilím.
3. Podle smyšlenky, kterou v únoru 2017 šířil známý francouzský politik, měla být kampaň prezidenta Emmanuela Macrona finančně podporována Saúdskou Arábií. Aby tento příběh vypadal důvěryhodně, byla vytvořena kopie webové stránky významných novin a na ni zveřejněna tato nepravdivá zpráva.

4. V březnu 2022 se objevilo video, na němž ukrajinský prezident Volodymyr Zelenskij vystoupil na pódiu a řekl Ukrajincům, aby složili zbraně a vzdali se. Ačkoli tento takzvaný deepfake nebyl nijak sofistikovaný, laikům mohl připadat skutečný.

5. V únoru 2022 falešný tweet z účtu vydávajícího se za CNN klamavě oznámil „první americkou oběť ukrajinské krize“. Ačkoli tato informace byla prokazatelně nepravdivá, vedla na sociálních sítích k útokům na legitimitu CNN jako zpravodajského zdroje.

Řešení dezinformací

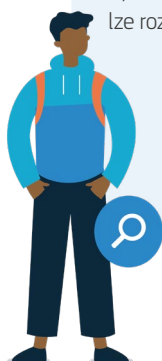
Když studenti rozvíjejí svou sociální identitu a vytvářejí si svůj pohled na svět, setkávají se s množstvím informací, z nichž některé jsou užitečné a poučné a některé nepravdivé, klamavé a manipulativní. Ve 21. století je většina těchto informací dostupná online nebo je sdělována prostřednictvím sociálních médií.

V dnešním světě se dezinformace mohou šířit podstatně dál, rychleji, důrazněji a šířeji než skutečné informace. Nejeftivnějšími komunikátory v našem digitálním světě nemusí být nutně vyškolení profesionálové, jako jsou novináři, ale často ti, kdo jsou první, nejrychlejší a nejčastěji online a k propojení se svým publikem využívají personalizovaná sdělení. Dezinformace mohou potenciálně způsobit škody jednotlivcům, skupinám i společnosti. Mohou mít také mnoho podob (několik příkladů je v **rámečku 4** níže). Klíčovou charakteristikou všech dezinformací však je, že fikce, nepravdivé informace a názory jsou představovány jako fakta a „pravda“.

Aktivita 5: Rozhodování, zda se jedná o fakt, nebo názor?

Zahrajte si se studenty hru „fakt nebo názor“. Jedná se o velmi jednoduchý způsob, jak pomocí hry získat přehled o rozdílech mezi fakty a názory, který je vhodný pro studenty na základních i středních školách. Předložte studentům deset předem vybraných výroků, které jsou buď fakty, nebo názory (např.: „venku je nula stupňů“ oproti „venku je příliš chladno“). Takové výroky lze snadno najít na internetu (lze je využít v budoucnu). Studenti mají rozhodnout, která tvrzení jsou fakta a která názory. Studenti by také měli uvést argumenty, proč se tak rozhodli. Tuto aktivitu lze rozšířit otázkou, jak studenti rozliší, co je fakt a co názor.

Podobné cvičení lze provést s tématem věda versus pseudověda. To je vhodnější pro o něco starší studenty.

Tip 8: Ověřování zdrojů

Jak často si studenti při čtení článků v odběru novinek ověřují jejich zdroje? Ověřují si někdy, zda jsou předkládaná fakta skutečně pravdivá? Pokud ano, jak je ověřují?

Diskutujte se studenty o tom, jaký je rozdíl mezi profesionálními pracovníky v médiích a občanskou žurnalistikou.

Upozornění – (Mladí) lidé si musí dávat pozor na tyto druhy klamavého obsahu:

Falešné přisuzování: autentické obrázky, videa nebo citáty jsou převzaty z jiných událostí,

Smyšlený obsah: obsah, který je smyšlený a někdy kombinovaný se skutečným obsahem,

Podvodné zdroje: například webové stránky, blogy nebo twitterové účty, které se vydávají za známou značku nebo osobu nebo za kamaráda (ze školy),

Falešné propojení: Tobsah neodpovídá titulku/popiskům,

Falešný kontext: informace jsou v zásadě pravdivé, ale jsou zasazeny v nesprávném kontextu,

Zfalšovaný obsah: obsah, jako jsou statistiky, grafy, fotografie a videa, byl upraven nebo zfalšován. Patří sem cheapfakes a deepfakes,

Malinformace použitelná jako zbraň: přehnaná, zveličená fakta,

Závěry založené na fámách: tvrdé závěry založené na informacích prezentovaných jako „to, co se povídá“.

Další aktivity, které lze zvážit:

- Studenti si mohou v malých skupinách prohlédnout několik internetových médií a přečíst si o nějakém společenském problému (například o změně klimatu). Nechte je přečíst jeden nebo více předem vybraných článků a rozlišit, co v těchto článcích jsou názory a co fakta. Jsou fakta konzistentní ve všech článcích? A co názory?
- Nechte studenty napsat (argumentační) slohovou práci o společenském problému, který je zajímavý, a dejte jim za úkol zahrnout do něj jak fakta, tak názory.
- Proveďte se studenty brainstorming. Nechte je vyjmenovat všechny charakteristiky, které je napadnou, když slyší slovo „fakt“, a vše, co je napadne, když slyší slovo „názor“. V čem spatřují podobnosti a rozdíly?

⁶ Tyto scénáře byly převzaty z různých webových stránek týkajících se předpojatosti médií. Evropská komise nezaujímá k pravdivosti těchto příkladů žádné oficiální stanovisko.

Rámeček 4: Některé specifické formy dezinformací – příležitosti pro učitele a další pracovníky ve výchově a vzdělávání v rámci jednotlivých školních předmětů

Cheapfakes stále častěji vytváří sami mladí lidé. Student nebo skupina studentů může například vzít obrázek obličeje určitého studenta (jejich terče), přidat ho ke kompromitující fotografii někoho jiného a tento falešný obrázek pak šířit prostřednictvím kanálů sociálních médií, a studenta tak (kyberneticky) šikanovat. To může mít závažné následky, zejména pro šikanovanou osobu. To, jak snadno lze vytvořit cheapfakes, mohou ve třídě (s opatrností) probrat učitelé výtvarné výchovy. Podrobnější informace naleznete v upozornění „Činnostní učení“.

Pseudověda sestává z tvrzení, přesvědčení nebo postupů, o nichž je tvrzeno, že jsou vědecké a věcné, ale jsou neslučitelné s vědeckými metodami. Vzhledem k tomu, že dezinformace takového typu jsou běžné, učitelé přírodních věd mají příležitost vysvětlit studentům, čím se věda liší od pseudovědy.

Zejména učitelé dějepisu a občanské výchovy se mohou zabývat tím, jak konspirační teorie nebo hoaxy vznikají a jak byly v dějinách využívány jako politická zbraň. Učitelé / pracovníci ve výchově a vzdělávání mohou také poukázat na mnoho současných konspiračních teorií. Je důležité upozornit studenty na to, že konspirace existují, ale že mnohé z těch, které se šíří v médiích, jsou uměle vytvořeny a často mají prosazovat politické zájmy. Viz upozornění níže.

Charakteristika dezinformací

Dezinformace se mohou objevovat v mnoha souvislostech a na mnoha různých platformách. Některé z nich jsou specificky zaměřené na mladé lidi a mají je ovlivnit. Toto jsou některé společné charakteristiky dezinformací (viz krátká doprovodná **aktivita 6** níže):

1. Zaměřují se na emoce cílové osoby. Ztěžují tak této osobě logické a kritické myšlení.
2. Útočí na protivníka – prosazují pohled na realitu formovaný jako „my versus oni“.
3. Zjednodušují fakta a ignorují souvislosti.
4. Opakují určitou myšlenku stále dokola.
5. Ignorují nuance skutečností tím, že prezentují pouze jednu stránku věci.

6. Manipulují různými způsoby s obrázky, například retušováním a ořezáváním.
7. Vytrhávají obrázky z původního kontextu a kombinují je s jinými obrázky, hudbou/zvuky a texty, aby se vytvořily nové významy.
8. Využívají známé osobnosti a celebrity, které cílová skupina obdivuje.
9. Stále častěji využívají cheapfakes a deepfakes.
10. Odolávají důkazům, které se je snaží vyvrátit.

Aktivita 6: Posuzování informací

Vyberte jeden nebo více textů, které zjevně obsahují dezinformace, pro které jsou k dispozici snadno dostupné důkazy svědčící o opaku. Při hledání vám může pomoci navštívit internetové stránky sloužící k ověřování informací. Požádejte studenty, aby si text(y) prohlédli, a zeptejte se jich, zda dokážou rozpoznat výše uvedené charakteristiky. Nechte je pracovat nejprve jednotlivě a poté v malých skupinách, aby se naučili co nejvíce.

Proč jsou dezinformace vytvářeny a šířeny?

Jakmile studenti pochopí definici dezinformace, často se objeví otázky jako „Proč lidé dezinformace vytvářejí? Co je k tomu vede?“. Při zodpovídání těchto otázek je můžete pomoci nasměrovat.

Je důležité, aby studenti věděli, že existuje několik důvodů, proč dezinformace vznikají a šíří se. V ideálním případě si studenti mohou tuto problematiku vyhledat sami (viz **aktivita 7**), ale pro vás jako učitele je klíčové poskytnout jim po takovém úkolu zpětnou vazbu a vysvětlit jim, že někteří jednotlivci nebo skupiny dezinformace vytvářejí, aby ovlivnili ostatní. Může se tak stát z ideologických důvodů, aby přesvědčili lidi o správnosti určitého politického názoru, a aby dosáhli finančního zisku. Pokud jde o některé mírnější případy dezinformací, můžete zmínit, že mohou být vytvořeny pro pobavení (např. některé formy satiry) a v těchto případech má klamání za cíl získat další „followers“. Proto je důležité, aby studenti znali různé motivace k vytváření dezinformací, jejich formy a potenciální škody, které mohou způsobit.

Můžete....

- hovořit se studenty (nejprve abstraktně, poté osobněji, pokud to atmosféra ve skupině dovolí) o tom, jaké druhy informací na internetu vzbuzují emoce, jako je hněv, smutek, hrdost, úzkost,
- diskutovat se studenty o tom, co by je mohlo přimět určitý obsah bez rozmyšlení sdílet. Zeptejte se jich, zda mohou uvést příklady z vlastní zkušenosti. Připomeňte jim, že silné emoce, jako je radost nebo hněv, ztěžují racionální a kritické myšlení,
- diskutovat o tom, jak je důležité posuzovat zdroje. Dobrou pomůckou pro rozpoznání důvěryhodných zdrojů je, že transparentně uvádějí, odkud jejich informace pocházejí.

Aktivita 7: Zkoumání toho, proč jsou dezinformace vytvářeny

Namísto toho, abyste studentům vysvětlovali, proč jsou dezinformace vytvářeny, jim zadejte, aby to vyhledali sami na internetu. Může to být provedeno jako obecnější úkol, nebo lze zadat malým skupinám, aby každá z nich vyhledala důvody, proč by lidé (nebo organizace) mohli šířit dezinformace například o onemocnění COVID-19, změně klimatu, uprchlících a migrantech, náboženských menšinách, sexuálních menšinách, ženách atd. Požádejte tyto malé skupiny, aby si navzájem představily, co zjistily. Jaké našli společné rysy a rozdíly?

Pro mladší studenty můžete zvolit lehčí a méně složitá témata, kterým se lze věnovat snadněji.

! Než však toto studentům zadáte, bylo by dobré připravit se a provést vlastní průzkum, abyste mohli lépe vést konverzaci ve třídě.

Pro studenty je užitečné vědět, že šíření dezinformací může v určitých případech přinášet některým lidem ekonomický zisk. To se týká i „influencerů“ a „tvůrců“ na sociálních sítích, které mohou sami sledovat a kteří si vydělávají poskytováním obsahu online.

Čím působivější a kontroverznější informace jsou na internetu a v sociálních médiích prezentovány, tím je pravděpodobnější, že je lidé budou číst a sdílet, což znamená, že tvůrci zpráv získají větší příjmy z reklamy. Ti, kdo šíří nepravdivé nebo zavádějící informace, se budou snažit, aby je sdílelo co nejvíce lidí. Falešné „zpravodajské“ stránky, vytvořené jako kopie skutečných zpravodajských stránek, jsou jedním z účinných nástrojů šíření dezinformací za účelem finančního zisku.

Tip 9: Konkrétní změna

V ideálním případě by rozpoznání problému – toho, že dezinformace jsou všudypřítomné, rychle se šíří a způsobují škodu – mělo vést k zamýšlení nad tím, jak jim předcházet a jak je potírat. Toto zamýšlení a následná diskuse často vede u studentů k obecným výrokům o odpovědnosti, a to i proto, že ne vždy vidí, jakou roli by mohli sami mít. Přesvědčit je, že „mohou něco změnit“, může vést k dalším konkrétním aktivitám ve třídě a ve škole, jejichž cílem je rozvíjet strategie zaměřené na boj proti dezinformacím (viz další příklady v tomto oddíle).

Můžete...

Studentům klást následující otázky týkající se odpovědnosti, poté co si uvědomí, že dezinformace představují různé hrozby:

- Jakou roli a odpovědnost mají při šíření dezinformací média? Jakou roli a odpovědnost mají samotní uživatelé technologií? A co společnosti provozující (sociální) média?
- Jsou si vědomi různého společenského úsilí o omezení dezinformací? Souhlasí s tímto úsilím (např. různé obavy týkající se lidských práv, třeba v souvislosti s cenzurou – nejprve bude třeba je s tímto společenským úsilím seznámit)?
- Jaká je úloha a odpovědnost sociálních médií a dalších platform při omezování dezinformací?
- Jaká je role vlády při omezování dezinformací? Projděte opatření, která místní nebo vnitrostátní vlády přijímají – lze udělat více? Jsou si studenti vědomi snah vlády?
- Co pro řešení dezinformací dělají nebo mohou dělat subjekty, které ověřují informace?
- Jaká je role a odpovědnost uživatelů technologií, jako jsou samotní studenti a komunita? Mohou sehrát nějakou roli?

Dezinformace mohou být šířeny také v zájmu ideologických účelů. Například extremistické organizace se snaží získat lidi pro svou věc pomocí dezinformací a pokoušejí se přilákat nové členy. Další znepokojující formou dezinformací pro ideologické účely jsou vládní dezinformace. Takové dezinformace mohou být vytvářeny na podporu zájmů státu a mají ovlivnit veřejné mínění (v daném nebo v jiném státě). Takové dezinformace mohou prohlubovat rozpory ve společnosti, demonizovat určité menšiny a mít dopad i v jiných zemích. Ve své extremističtější podobě mohou být záminkou k válce a ospravedlněním války.

Aktivita 8: Diskuse o svobodě médií

Diskutujte se studenty o tom, zda je ve svobodných médiích menší pravděpodobnost výskytu dezinformací než v médiích cenzurovaných vládou. Můžete také využít Světový index svobody tisku a ukázat studentům, jak si vaše země vede z hlediska svobody médií: <https://rsf.org/en/index>. Stránka je k dispozici v šesti jazycích, je poměrně názorná a je na ní jen velmi málo textu.

Upozornění – Činnostní učení

Činnostní učení je vynikající zkušenostní metodou pro dosažení efektivního učení a někteří učitelé / pracovníci ve výchově a vzdělávání by mohli být nakloněni myšlence nechat studenty vytvářet vlastní dezinformace. Například učitel výtvarné výchovy by mohl nechat studenty vytvářet cheapfakes s využitím digitálních technologií, aby bylo jasné, jak vznikají. To by sice mohlo vést k lepšímu pochopení toho, jak cheapfakes vznikají, ale je to spojeno s určitými riziky. Je zde riziko, že studenti budou tyto nové dovednosti používat nevhodným způsobem (například ke kyberšikaně jiných studentů). Cheapfakes umožňují studentům například připojit obličej jiné osoby ke kompromitující fotografii a šířit ji jako „skutečnou“ fotografii. Stejně obavy se týkají i toho, zda studenty nechat manipulovat s obrázky, aby bylo jasné, jak to lze udělat. Je nezbytné zaměřit se na ty kroky, které mohou studenti podniknout, aby dezinformace řešili (orientovat se na řešení).

Co je to ověřování informací?

Jak je uvedeno v oddíle této příručky věnovaném definicím, ověřování informací je proces ověřování, zda je informace pravdivá, nebo nepravdivá. To může probíhat u jakéhokoli typu médií (a například u textu i obrázků). Pro stanovení, zda je informace důvěryhodná, lze položit následující otázky: *Kdo je autorem? Jaké předkládá důkazy a co tvrdí jiné důvěryhodné zdroje – co jsou důvěryhodné zdroje?* Při ověřování informací jsou často užitečné textové vyhledávání a zpětné vyhledávání obrázků. Takové vyhledávání může pomoci určit, zda je text pravdivý, nebo zda je obrázek zmanipulovaný nebo vytržený z kontextu. Ověřování informací je užitečné jak před zveřejněním informace, tak po něm.

Můžete...

- seznámit studenty s webovými stránkami příslušných místních nebo mezinárodních subjektů pro ověřování informací, pokud jsou k dispozici ve vašem jazyce,
- pozvat do třídy/školy hostující přednášející, kteří budou hovořit o dezinformacích a ověřování informací,
- promítnout studentům online videa (přiměřená jejich věku), která vysvětlují dezinformace a ověřování informací. Nechte je videa porovnat a najít rozdíly,
- zjistit, které místní, vnitrostátní nebo mezinárodní nevládní organizace mohou nabídnout pomoc při ověřování informací, a oslovit je. Stále více nevládních organizací se na tuto oblast specializuje a mnohé z nich spolupracují se školami,
- účastnit se se školou nebo třídou národních a mezinárodních akcí, jako je Mezinárodní den ověřování informací (obvykle na začátku dubna). Na tomto odkazu najdete informace ve svém jazyce.

Aktivita 9: Zapojení do ověřování informací

Nechte studenty ověřit informace v médiích z téhož dne nebo týdne, aby byly relevantní. Bude potřeba, abyste je nasměřovali k určitým zdrojům, které jste vyhledali předem. Při této práci – ať už ji provádějí individuálně, nebo v malých skupinách – si studenti mohou klást následující otázky:

- JAKÝM zdrojům lze věřit?
- KDE lze tyto zdroje najít?
- JAKÉ emoce se tato informace případně snaží vyvolávat?
- JAK tato informace ovlivňuje mé/naše pocity a názory (vyvolává tedy zamýšlené pocity úspěšně, a proč, nebo proč ne)?
- JAK lze tuto informaci odpovědně sdílet s ostatními uživateli?
- PROČ byl tento článek napsán, jaký je jeho účel?
- PRO JAKÉ čtenáře (cílovou skupinu) byl tento článek napsán?
- JAK lze provést křížovou kontrolu toho, zda je tato informace pravdivá nebo nepravdivá?
- Pokud se jedná o zpravodajský článek, JAK upoutává pozornost (například výrazné barvy a obrázky, velké titulky, vykřičníky)?

Co je to vyvracení nepravdivých informací?

K vyvracení dochází až poté, co se nepravdivá informace objeví. Cílem je opravit nepravdivé informace a zabránit ostatním, aby uvěřili prokazatelně nepravdivým informacím. Ti, kdo informace čtou nebo vidí, „prohlédnou“ to, co je prezentováno jako skutečnost nebo pravda. Strategie ověřování informací lze využít k vyvracení misinformací a dezinformací.

Co je to předběžné vyvracení?

Předběžné vyvracení je proces, při kterém jsou lidé předem varováni, že na ně budou zacíleny nepravdivé informace. Vychází z úvahy, že „nejlepší léčbou je prevence“. Předběžné vyvracení lze studenty naučit tak, že jim předem poskytneme věcné a některé podrobné informace o určitém tématu a poté jim představíme existující dezinformace týkající se téhož tématu. Lze jim také předem sdělit, jaké druhy dezinformací mohou očekávat.

Můžete...

- se zeptat studentů, jaké druhy fám a pomluv znají (a jsou ochotni se o ně podělit, aniž by ukazovali na konkrétní osoby). Zeptejte se, proč je tak obtížné je vyvrátit,
- si promluvit s kolegy o tom, jaké druhy dezinformačních kampaní v nadcházejícím období očekávají s ohledem na důležitá společenská témata. Jaké druhy dezinformací očekávají? Vymyslete několik průřezových aktivit týkajících se více předmětů, které zahrnují vyvracení nepravdivých informací.

Tip 10: Práce se studenty na vyvracení a předběžném vyvracení nepravdivých informací

Vyvracení a předběžné vyvracení nepravdivých informací vyžaduje, aby měl učitel / pracovník ve výchově a vzdělávání dobré schopnosti vést třídu, protože studenti by mohli některým šířeným nepravdivým informacím uvěřit. Abyste předešli tomu, že studenti budou reagovat s odporem a lhostejně, jak je uvedeno v oddíle „Nástin situace“, můžete začít s tématy, která jsou pro studenty relativně nekontroverzní. Zpočátku může jít o nepravdivé informace, fámy nebo pomluvy, které se šířily dávno před tím, než se narodili (například morální panika v souvislosti s čarodějnicemi ve středověku), nebo o nepravdivé informace, které nemají nic společného s jejich vlastní situací (např. v některých zemích se traduje mýtus, že ten, kdo jí kraby, bude mít zlobivé děti). Vyvracení těchto nepravdivých informací – s odstupem času a se znalostí vědy – je pro studenty poměrně snadné a neohrožující. Užitečnou aktivitou pro studenty je vyvracet takové informace pomocí důkazů a vědeckých poznatků.

Jakmile studenti pochopí podstatu toho, jak se nepravdivé informace vyvrací, lze je také požádat, aby tu samou informaci předem vyvrátili, pokud by se měla znovu objevit. Lze se jich také zeptat, zda jsou přístupy, ke kterým dospěli při vyvracení a předběžném vyvracení nepravdivých informací, podobné nebo odlišné.

Posouzení důvěryhodnosti informací a výběr a využití spolehlivých zdrojů

Co to znamená a proč je to důležité?

Ověřování informací a vyvracení či předběžné vyvracení nepravdivých informací souvisí se schopností (studentů) posuzovat přesnost informací, používat spolehlivé zdroje a kriticky o informacích přemýšlet. Studenti mohou najít miliony odpovědí na nejrůznější otázky a vám se může zdát náročné pomáhat jim rozlišovat mezi fakty, názory a dezinformacemi (a misinformacemi). Pracovat se studenty na tom, jak se orientovat v digitálním světě, je jistě náročné, ale představuje také příležitost zdůraznit výhody schopností vyhledávat přesné a ze vzdělávacího hlediska obohacující informace online. Poskytnout studentům nástroje k rozpoznání důvěryhodných informací znamená dát jim klíč k hodnotnému informačnímu světu. Také to znamená, že potřebují základní znalosti o tom, jak jsou dezinformace vytvářeny a šířeny.

Pochopení různých aspektů dezinformací

Technické aspekty dezinformací

Většina studentů ví, jak používat digitální zařízení, ale často neví, jak je používat odpovědně nebo jak moderní technologie usnadňují šíření dezinformací. Například umělá inteligence (UI) je sice mocným nástrojem k řešení dezinformací a misinformací, ale může být také zneužita k vytváření deepfakes. Síť botů mohou šířit nepravdivé informace online. Pochopení technických aspektů dezinformací umožňuje získat vhled do toho, jak dezinformace skutečně fungují.

Aktivita 10: Diskuse se studenty o technologických aspektech dezinformací

Můžete začít tím, že se ve třídě zeptáte, zda si studenti myslí, že technologie spojené s digitálními zařízeními mohou účinně šířit dezinformace, a proč si to myslí. Tím si můžete vytvořit výchozí bod, se kterým můžete dále pracovat. Může vám to také pomoci vyvracet mýty a mylné chápání. Tento druh aktivity můžete uplatnit již na základní škole.

Můžete...

- se ptát studentů, zda vědí, jak fungují algoritmy, clickbait a boti (z hlediska technologií),
- nechat studenty provést vlastní průzkum (místo abyste jim poskytli odpovědi na výše uvedené otázky). Ať například vyhledají na internetu 1–2 krátká videa, která toto podle nich dobře vysvětlují. Vyberte jedno nebo dvě a promítněte je třídě,
- se podívat na stále běžnější online vzdělávací hry, které studentům a ostatním umožňují nahlédnout do toho, jak dezinformace fungují.

Etické aspekty dezinformací

Kromě technologických aspektů dezinformací můžete se studenty diskutovat o etických aspektech, což poskytne úplnější představu nejen o tom, jak dezinformace fungují, ale také o tom, jak mohou být škodlivé, jaké druhy újmy mohou způsobit jednotlivcům a společnosti a jakou odpovědnost mají v digitální oblasti sami studenti, a to zejména odpovědnost za to, že nebudou dezinformace sdílet a budou před nimi varovat ostatní.

Tip 11: Spojitost s lidskými právy

Diskuse o otázkách lidských práv, jako je svoboda tisku, svoboda projevu a svoboda informací, a také o tom, jak a proč platformy sociálních médií řeší kurátorství obsahu, může studentům poskytnout další vhled do problematiky dezinformací a problémů spojených s jejich šířením.

K aktivnímu zapojení studentů do probíraných témat můžete využít různé metodiky diskuse, dialogu a zvažování. Studenti mohou například diskutovat o výhodách a nevýhodách zákazu přístupu určitých osob na sociální síť nebo blokování určitého obsahu. Jaký je jejich názor na toto téma? Jak argumentují? Můžete jim poskytnout zpětnou vazbu k tomu, zda jsou určitá opatření k zastavení dezinformací zákonná. Znamenalo by to osvěžit si informace o právních předpisech.

Můžete...

- prozkoumat nedávné politické iniciativy EU zaměřené na omezení šíření dezinformací (např. [unijní kodex zásad boje proti dezinformacím z roku 2022](#)⁷, [akt o digitálních službách](#)⁸ a [akt o digitálních trzích](#)⁹),
- požádat studenty, aby vyjádřili svůj názor na výše uvedenou iniciativu (zejména v případě studentů středních škol), a to buď v malých skupinách, nebo v rámci celé třídy,
- nechat studenty, aby se nejprve podívali na reklamy, a zeptat se, čeho chtějí inzerenti dosáhnout a proč? Liší se to nějak od dezinformace? Jak?
- se studentů zeptat, kde pro ně leží hranice svobody projevu. Měla by být povolena veškerá svoboda projevu, i když je určitý projev prokazatelně nepravdivý a škodlivý?
- vymyslet se studenty kampaň, která by varovala ostatní členy školní komunity před aktuálně nejrozšířenějšími dezinformacemi.

Ekonomická stránka dezinformací

Jak bylo uvedeno na začátku tohoto oddílu, šíření dezinformací může přinášet ekonomický zisk. Můžete začít tím, že se studentů zeptáte, jaké společnosti by s takovými informacemi mohly chtít cílit na jejich věkovou skupinu?

Aktivita 11: Diskuse o ekonomické stránce dezinformací

Můžete začít cvičením, kdy se studentů zeptáte na jejich vlastní záliby, zájmy a názory. S ohledem na to, co mají a nemají rádi, se jich zeptejte, kdo by mohl mít zájem jim nabízet svoje produkty. Čeho chtějí takové společnosti nebo organizace dosáhnout? Jak toho chtějí dosáhnout? Jak jim k tomu pomáhají algoritmy sociálních médií? Tuto aktivitu lze provádět například formou brainstormingu nebo nejprve v malých skupinách.

Můžete...

- se studentů zeptat, zda využívají elektronické obchody. Setkali se při nakupování v nich s nějakým druhem klamání? S jakými druhy klamání? Proč by společnosti klamání využívaly?
- se studentů zeptat, které společnosti by mohly chtít prostřednictvím marketingu cílit právě na jejich skupinu? Pokud jsou ochotni, mohou hovořit i o svých vlastních zkušenostech.
- se studentů zeptat, zda vědí, co je phishing. Pokud to nevědí, pojem jim vysvětlíte. Jaké škody phishing způsobuje?
- se studentů zeptat, zda vědí, jak platformy sociálních médií vydělávají peníze. Pokud to nevědí, vysvětlíte jim to. Můžete se studentů zeptat, zda vědí, co je to algoritmus. Pokud nevědí, vysvětlíte jim to. Dovedou se zamyslet nad tím, jaké důsledky má používání algoritmů k personalizaci využívání internetu, včetně personalizované reklamy, pro jednotlivce a společnost? A co pro ně a jejich vrstevníky?

⁷ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>

⁸ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act-package#:~:text=The%20Digital%20Services%20Act%20and,level%20playing%20field%20for%20businesses>

⁹ https://competition-policy.ec.europa.eu/sectors/ict/dma_en

Některé kognitivní a emocionální aspekty dezinformací

Část důvodů, proč může být náročné lidi přesvědčit, že určité informace jsou nepravdivé, souvisí s běžnými kognitivními a emocionálními, velmi lidskými mechanismy, které mohou způsobit, že nevnímáme opravné informace. Předkládání faktů a pravd často nedokáže lidi přesvědčit, že zastávají mylné názory. Mnozí z nás si také nemyslí, že by snadno podléhali dezinformacím. Proto je velmi důležité, aby si mladí lidé osvojili otevřené myšlení, akceptovali, že realita má mnoho vrstev a že na složité otázky neexistují jednoduché odpovědi.

Rámeček 5: Klíčové kognitivní a emocionální mechanismy, které mohou (mladým) lidem bránit v přijetí důkazů, které jsou v rozporu s jejich názory

Potřeba sounáležitosti a sociální identity: všichni jsme jedineční a máme vlastní názory a hodnoty, ale jsme také sociální bytosti, které mají silnou potřebu patřit do sociálních skupin. Z této příslušnosti k sociálním skupinám čerpáme mnoho výhod a obvykle jsme ochotni přinášet jisté oběti (včetně ignorování důkazů, které zpochybňují naše názory), abychom si udrželi svou skupinovou identitu.

Potvrzovací a vyvracející zkreslení (konfirmační a diskonfirmační zkreslení): potvrzovací zkreslení: lidé všech věkových kategorií mají podvědomou psychologickou potřebu hledat spíše potvrzení svých stávajících přesvědčení než informace, které by mohly být v rozporu s jejich přesvědčením nebo je komplikovat. Vyvracející zkreslení: lidská tendence ignorovat nebo odmítat informace a tvrzení, která zpochybňují vlastní přesvědčení, i když jsou prokazatelně pravdivá.

Efekt falešného konsenzu: (mladí) lidé mají tendenci přeceňovat, kolik dalších lidí sdílí jejich (mylné) přesvědčení.

Stádový efekt: myšlenka nebo přesvědčení jsou následovány, protože se zdá, že tak činí všichni.

Naivní realismus: lidská tendence věřit, že jsme racionální, objektivní a nezaujatí při interpretaci toho, co vidíme kolem sebe, a že ostatní jsou buď iracionální, zaujatí, nebo špatně informovaní.

Efekt pokračujícího vlivu: jev, kdy odhalené (dez)informace nadále ovlivňují naše chování a přesvědčení. Lidé se při interpretaci informací, uvažování a vytváření úsudků nadále spoléhají na nepravdivé informace. Bylo zjištěno, že to platí zejména v případech konspiračních teorií (viz rámeček o konspiračních teoriích).

Aktivita 12: Diskuse o konspiračních teoriích

Nechte studenty nejprve vyhledat na internetu, co jsou to konspirační teorie, a nasměrujte je (to vyžaduje přípravu učitele) na staré konspirační teorie, které jsou v současnosti poměrně nekontroverzní. Kdo tyto teorie šíří? Jak byly šířeny? Proč byly šířeny – za jakým účelem? Jaké byly jejich důsledky? Jakou roli hrály fámy, pomluvy a předsudky? Tento proces samostatného poznávání může vést k hlubšímu vhledu.

Požádejte studenty, aby zjistili, co mají všechny tyto konspirační teorie společného. Na jaké emoce měly působit?

Následně se studentů zeptejte, čím se tyto konspirační teorie liší od většiny ostatních dezinformací.

Zeptejte se studentů, jak rozlišit mezi skutečnými konspiracemi (které existují) a těmi, které nemají žádný reálný základ.

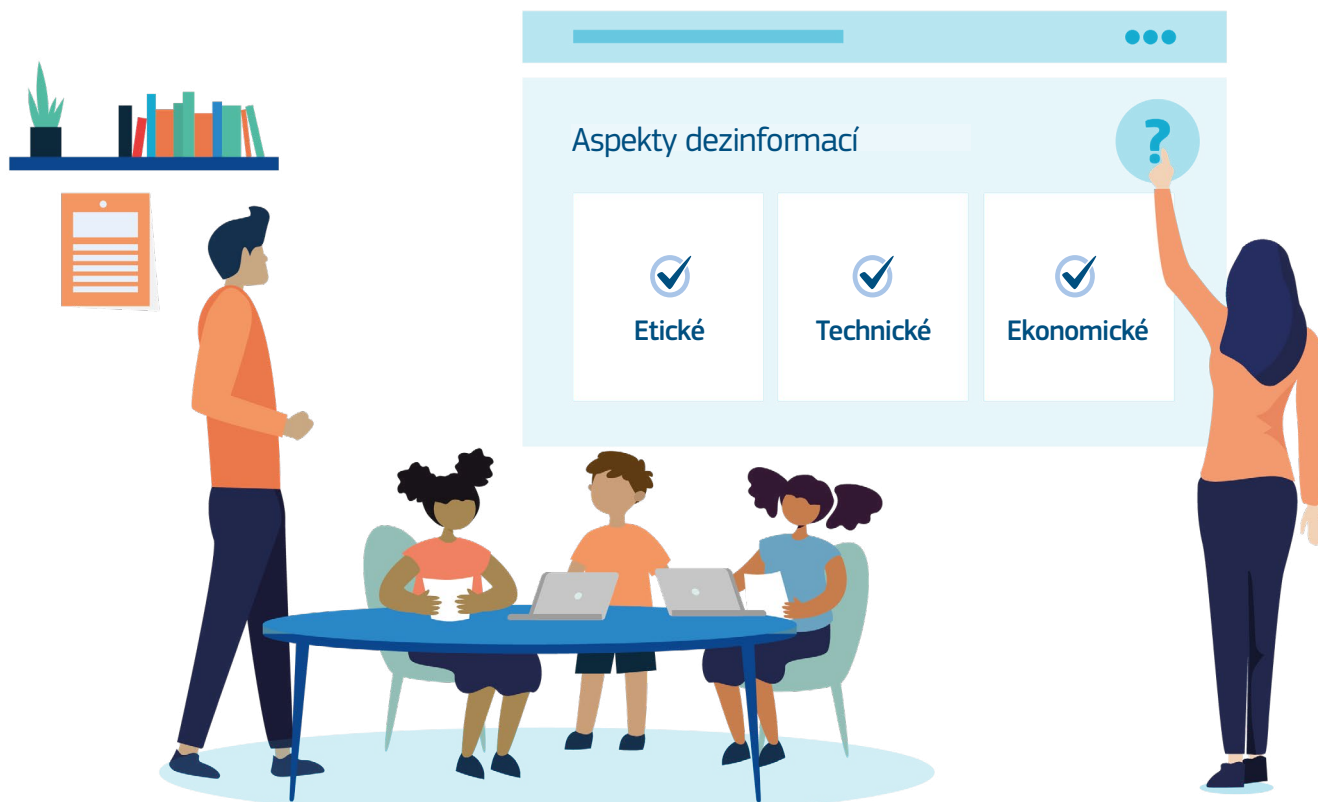

Upozornění: Diskuse o konspiračních teoriích

Konspirační teorie jsou zvláštním druhem dezinformací a mohou obzvláště odolávat zpochybnování pomocí faktů a důkazů. Vzhledem k jejich povaze je obtížné je vyvrátit. Činí nás také obzvláště náchylnými k tomu, co jsme označili jako efekt pokračujícího vlivu. Proto může probírání konspiračních teorií se studenty často vyžadovat větší pozornost.

Klíčovými aspekty konspiračních teorií bývá:

- snaha manipulovat s názory a přesvědčeními,
- nejsou to pouhé samostatné kusy nepravdivých informací, ale navazují na širší společenský pohled na to, co je ve světě dobré a špatné,
- určují oběti (většinou vlastní sociální skupinu) a pachatele (ostatní),
- často se snaží posílit pocit sounáležitosti skupiny (my versus oni) a nepřímo vyzývají k akci,
- vinu za negativní události svalují na neuchopitelné, skryté a tajné „skutečnosti“ a organizace,
- předpokládají, že mocné skupiny lidí před námi něco skrývají a snaží se nám uškodit,
- často kombinují fakta s nepravdami, aby dosáhly větší účinnosti,
- apelují na emoce a odolávají jakýmkoli důkazům,
- mohou přinášet ekonomický nebo politický zisk těm, kdo šíří falešné konspirační teorie.

8. Posuzování a hodnocení digitální gramotnosti ve školách a třídách: konkrétní pokyny pro učitele a další pracovníky ve výchově a vzdělávání

Hodnocení pokroku studentů ve vzdělávání je základní a nezbytnou součástí vzdělávání v Evropě a jedním z důležitých úkolů, které jako učitelé / pracovníci ve výchově a vzdělávání máte. To platí i pro hodnocení úrovně digitální gramotnosti studentů.

Vzhledem k tomu, že digitální gramotnost je relativně novou oblastí vzdělávání, může to být náročný úkol. Kompetence spojené s digitální gramotností se skládají ze znalostí, postojů a dovedností. Proto by každé komplexní hodnocení studentů mělo být mnohostranné a mělo by se snažit měřit všechny tři aspekty. Zvládnutí digitální gramotnosti a pokroky v ní dosažené je nejlépe spojit jak s (konečným) výsledkem, tak s procesem. Kromě toho bude existovat rozdíl ve způsobu hodnocení zvládnutí a pokroku, pokud se digitální gramotnost bude vyučovat napříč předměty (průřezově), nebo jako samostatný předmět.

Co můžeme a co bychom měli posuzovat?

Základním prvkem digitální gramotnosti je kritické myšlení, protože právě to umožňuje studentům stát se odolnými v digitálním prostředí, kde vedle spolehlivých informací kolují i zkreslené a nepravdivé zprávy. Klíčovou otázkou, kterou by si měl každý učitel položit, je, zda mají studenti znalosti, dovednosti a postoje k tomu, aby se mohli účinně orientovat v digitálním světě.

Mladé lidi lze hodnotit z hlediska jejich digitální gramotnosti podle takových aspektů, jako jsou např.: 1) jejich schopnost oddělovat fakta od názorů; 2) schopnost rozpoznat manipulativní strategie; 3) schopnost ověřovat informace publikované na internetu; 4) schopnost kriticky, konstruktivně a kreativně vyhledávat, používat a vytvářet informace a 5) schopnost efektivně používat digitální zařízení.

Tip 12: Komunikace s kolegy

Udělejte si přehled o tom, jak vaši kolegové, pokud vůbec, hodnotí digitální gramotnost a jaké nástroje používají. Některé nástroje budou pravděpodobně spolehlivější a přesnější než jiné.

Druhy postupů pro posuzování

Existuje mnoho způsobů, jak hodnotit studenty při podporování digitální gramotnosti ve vzdělávání. Běžnými způsoby hodnocení zvládnutí a pokroku jsou testy znalostí a dovedností, hodnocení, která provádíte vy, a sebehodnocení studentů, jakož i zvážení výsledků testů nebo vzdělávacích zkušeností. Možná budete chtít použít kombinaci testů a jiných typů hodnocení, abyste získali skutečný obraz o tom, jak si studenti vedou. K dispozici je již mnoho stávajících zdrojů a spolehlivých hodnotících nástrojů pro hodnocení digitálních kompetencí studentů. Některé z nich jsou uvedeny v **rámečcích 6–8**. Tyto nástroje hodnotí například znalosti a dovednosti dospělých a studentů kriticky analyzovat, porovnávat a hodnotit důvěryhodnost a spolehlivost online informací.

¹⁰ Laterální čtení v podstatě znamená, že při čtení si ihned zároveň ověřujeme, co čteme.

¹¹ Zdroj: Wineburg, S., Breakstone, J., McGrew, S., Smith, M. D. a Ortega, T. (2022). Lateral reading on the open Internet: A district-wide field study in high school government classes. *Journal of Educational Psychology*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1037/edu0000740>

Tip 13: Hodnocení kompetencí studentů

Při hodnocení kompetencí studentů souvisejících s digitální gramotností používejte kombinaci uzavřených a otevřených otázek a krátkých slohových prací.

Hodnocení **znalostí** studentů může zahrnovat testové otázky, které studenty vyzvou, aby vyjmenovali důvěryhodné online zdroje pro různá témata, popsali rozdíl mezi komentářem a zpravodajstvím, rozlišovali mezi pracovníky v médiích a občanskou žurnalistikou a popsali, jak mohou algoritmy ovlivňovat vyhledávání.

Dovednosti studentů v oblasti digitální gramotnosti mohou být testovány v testech, v nichž mají studenti rozpoznat informace, které mají klamat a manipulovat, oproti informacím, které jsou neutrální nebo vyvážené, nebo určit, co je důkazem pro určité tvrzení, analýzu nebo úsudek. To může zahrnovat hodnotící otázky, které studenty žádají, aby ohodnotili, jak důvěryhodné jsou podle nich různé články, titulky nebo příspěvky na sociálních sítích (viz příklad v **rámečku 6**), a jejich „skóre“ pak lze využít k diskusi o tom, jak zlepšit své dovednosti.

Rámeček 6: Příklad hodnocení schopnosti studentů rozpoznat manipulativní titulky

- Pravda nebo lež? Za níže uvedenými titulky podtrhněte „pravda“ nebo „lež“.
 - Vláda manipuluje s veřejným míněním o genetickém inženýrství, aby lidé tyto techniky více přijímali. (pravda nebo lež)
 - Postoje k EU jsou převážně pozitivní, a to jak v Evropě, tak mimo ni. (pravda nebo lež)
 - Některé vakcíny jsou plné nebezpečných chemikálií a toxinů. (pravda nebo lež)
- Zdůvodněte svou odpověď k otázce 1 – proč považujete titulky za pravdivé nebo nepravdivé? Jak můžete zjistit, zda jsou titulky pravdivé nebo klamné?

Pozn.: Titulky 1a a 1c jsou falešné titulky a 1b je skutečný titulek zprávy. Příklady 1a a 1c jsou příklady konspiračních teorií. Titulek 1c je emocionálně manipulativní. Dobrým způsobem, jak zjistit, co je pravdivé, je zeptat se odborníka nebo si informace ověřit v jiných důvěryhodných zdrojích.

Dovednosti studentů v oblasti ověřování informací lze hodnotit pomocí úkolů, při kterých je třeba, aby použili laterální čtení¹⁰, svoji schopnost provádět zpětné vyhledávání obrázků a textové vyhledávání pomocí několika vyhledávačů a schopnost vyvracet dezinformace (např. úroveň složitosti). Jejich dovednosti identifikovat zmanipulované obrázky a deepfakes lze hodnotit zkoumáním toho, do jaké míry jsou schopni využívat digitální zdroje k vyvracení zavádějících informací.

Různými způsoby lze také hodnotit dovednosti studentů řešit problémy. Můžete jim zadat „dezinformační scénáře“ a požádat je, aby našli řešení. To může zahrnovat otázky, jak by ověřili informace, vyvrátili nebo předběžně vyvrátili dezinformace a ohodnotili tuto práci (ať už jde o stať, strategii nebo něco kreativějšího).

Rámeček 7: Příklad hodnotících otázek zkoumajících dovednosti studentů vyhledávat na internetu s využitím laterálního čtení¹¹

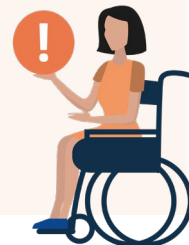
Na tento úkol si vyhraďte přibližně osm minut.

Vyhledáváte informace o globálním oteplování a narazili jste na tuto webovou stránku: <https://friendsofscience.org>. Rozhodněte, zda je tato webová stránka důvěryhodným zdrojem informací o globálním oteplování. Pokud vám to pomůže, můžete si také otevřít novou záložku a vyhledávat na internetu.

- Je tato webová stránka důvěryhodným zdrojem informací o globálním oteplování?
 - Ano
 - Ne

- Odůvodněte svou odpověď a doložte ji citacemi z použitých webových stránek. Nezapomeňte uvést adresy URL webových stránek, které citujete.

[otevřít pole pro odpověď]

Dovednosti studentů v oblasti digitální gramotnosti lze hodnotit také pomocí:

- zkoumání jejich schopnosti odlišit reklamu od zpráv nebo schopnosti určit důvěryhodné zdroje ke zkoumání určitého společenského problému. I když studenti každodenně používají digitální nástroje, mohou postrádat dovednosti pro ověřování informací. Součástí hodnocení proto může být testování schopnosti studentů používat digitální zařízení například při vyhledávání alternativních názorů, vyvracení nepravd a vyhledávání informací na internetu (viz příklad v **rámečku 7** výše),
- používání portfolií. Uvědomění si toho, jak vznikají falešné zprávy, může probíhat tak, že studenty požádáte, aby sami vytvořili falešný tweet nebo falešný zpravodajský článek a následně diskutovali o tom, jak by manipulovali se čtenáři (z důvodů, které byly uvedeny výše, je třeba tuto aktivitu pečlivě usměrňovat).

Lze také hodnotit **postoje** studentů k informacím na internetu. Je důležité, aby studenti nebyli při využívání online informací „naivní“. Mnoho lidí má pocit, že jsou „imunní“ vůči dezinformacím, a důvěřují zdrojům, které znají. Proto je důležité posoudit, do jaké míry považují online informace za důvěryhodné. Musí si také uvědomit, jak je důležité mít přístup ke spolehlivým informacím. Tyto otázky lze posoudit tak, že se studentů zeptáme, jak důvěryhodné jim připadají online informace, a to na škále od „všechny“ po „žádné“, a také otázkou, v níž mají ohodnotit, jak důležité je pro ně mít přístup ke spolehlivým zprávám (viz **rámeček 8** níže). Produktivní **postoje** spojené s digitální gramotností jsou **postoje**, které zpochybňují pravdivost online informací, a pozitivní **postoje** k přístupu ke spolehlivým zprávám.

Rámeček 8: Příklady hodnocení zkoumajících postojů studentů k informacím.¹²

1. Jak velkou část informací na internetu považuješ za důvěryhodnou?

Všechny ----- Žádné

2. Jak důležité je pro tebe mít spolehlivé zprávy?

Vůbec ne ----- Velmi důležité

3. Myslím si, že téměř u všeho se dá najít mnoho špatných způsobů, ale jen jeden správný.

Rozhodně souhlasím ----- Rozhodně nesouhlasím

4. Člověk by neměl brát v potaz důkazy, které jsou v rozporu s jeho přesvědčením.

Rozhodně souhlasím ----- Rozhodně nesouhlasím

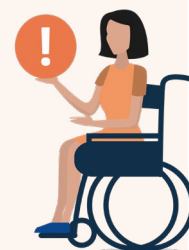
5. Myslím, že odlišné představy lidí v jiných společnostech o tom, co je správné a co špatné, pro ně mohou být opodstatněné.

Rozhodně souhlasím ----- Rozhodně nesouhlasím

6. Lidé by měli vždy brát v úvahu důkazy, které jsou v rozporu s jejich přesvědčením.

Rozhodně souhlasím ----- Rozhodně nesouhlasím

Pozn.: Otázka č. 1 hodnotí, zda jsou studenti naivní nebo skeptičtí, pokud jde o informace na internetu; otázka č. 2 měří postoje studentů ke spolehlivým zprávám; otázka č. 3 měří dogmatismus; otázka č. 4 měří odolnost vůči faktům; otázka č. 5 měří flexibilitu myšlení a otázka č. 6 měří nepředpojatost.

¹² Příklady převzaty z Nygren, T. a Guath, M. (2022). Students Evaluating and Corroborating Digital News. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 66(4), 549-565. doi:10.1080/00313831.2021.1897876; Roozenbeek, J., Maertens, R., Herzog, S. M., Geers, M., Kurvers, R. H., Sultan, M. a van der Linden, S. (2021). Susceptibility to misinformation is consistent across question framings and response modes and better explained by open-mindedness and partisanship than analytical thinking. *Judgment and Decision Making*. In press.

¹³ DigCompSAT <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC123226>

Důležitý **postoj**, který je rovněž potřeba hodnotit, je nepředpojatost studentů, protože pozitivní postoj k přijímání nových důkazů a různých perspektiv jde ruku v ruce se schopností orientovat se v dezinformacích. To lze hodnotit tak, že prostřednictvím různých aktivit sledujeme, do jaké míry jsou studenti ochotni změnit svůj postoj k dané problematice, když se dozvědí, že spolehlivé důkazy jsou v rozporu s jejich vlastními názory. Důležité je také hodnotit **postoje** studentů na internetu a jejich chování na sociálních sítích. To znamená sledovat komunikační styly studentů například při spolupráci s ostatními online nebo při debatách. Takové hodnocení může zahrnovat sledování toho, zda se dopouštějí osobních útoků, urážek, vyjadřování neúcty nebo projevují necitlivost vůči neštěstí druhých.

Tip 14: Zamyšlení nad podstatou hodnocení

Hodnoceno není jen to, zda studenti znají fakta nebo vědí, co je a není pravda, co je či není zaujaté. Jde také o měření toho, do jaké míry studenti smýšlí kriticky, jsou nepředpojatí, otevření důkazům o opaku a jsou aktivními posluchači. Takové postoje jsou rozhodující pro to, aby se z nich stali zodpovědní a aktivní občané.

Můžete...

- hodnotit znalosti, postoje a dovednosti studentů před zahájením výuky i po jejím ukončení,
- kombinovat více měřicích nástrojů, zejména těch, které se ukázaly jako spolehlivé,
- používat hodnotící nástroje, které měří znalosti, postoje a dovednosti,
- sledovat nové a lepší hodnotící nástroje, které mohou poskytnout lepší obraz o osvojení látky a pokroku studentů, zejména proto, že oblast digitální gramotnosti se rychle rozvíjí,
- poskytovat studentům zpětnou vazbu k tomu, kde je třeba se zlepšit, na základě hodnocení jejich kompetencí,
- používat otevřenější otázky a úkoly, podněcovat studenty k vyhledávání na internetu, a to před hodinami i po nich,
- se snažit posoudit, do jaké míry jsou studenti kritičtí k informacím, které mají dogmatický charakter, a odolávají důkazům o opaku (opak nepředpojatosti),
- ptát se kolegů, jak hodnotí postoje, jako je nepředpojatost a flexibilní myšlení. Pokud je ještě nehodnotí, diskutujte o tom, jak by se takové hodnocení dalo zavést.

Upozornění

Když během hodnocení používáte ukázky dezinformací, ujistěte se, že studenti chápou, které informace jsou pravdivé a které nepravdivé. Někteří studenti by jinak mohli mylně uvěřit klamavým informacím. Má to o to vyšší význam vzhledem k „efektu pokračujícího vlivu“, o kterém pojednává rámeček 5.

K diskusi, úvaze a pozorování lze použít sebehodnotící opatření v oblasti digitální gramotnosti. S vědomím toho, že studenti mohou být příliš sebevědomí a nemusí umět své vlastní znalosti, dovednosti a postoje dobře ohodnotit, lze i přesto využít sebereflexi, která jim poskytne určité důležité poznatky o jejich pohledu na sebe sama a o tom, v čem se mohou zlepšit. Příklad sebehodnotících výroků je uveden níže v **rámečku 9**. Tyto výroky jsou převzaty z nástroje DigCompSAT Evropské komise (nástroj pro sebereflexi uvedený v aktualizaci [DigComp update 2.2](#))¹³. Tento mezinárodní zdroj může být užitečný pro vaši práci.

Rámeček 9: Příklady výroků k sebereflexi týkající se digitální gramotnosti (DigComp 2.1; DigCompSAT).

- Víím, že různé vyhledávače mohou nabízet různé výsledky vyhledávání, protože jsou ovlivněny komerčními faktory (znalost / střední úroveň).
- Při používání vyhledávače umím využít jeho pokročilé funkce (dovednost, střední úroveň).
- Víím, jak najít webové stránky, které jsem již dříve navštívil/a (dovednost, základní úroveň).
- Víím, jak odlišit podporovaný obsah od jiného obsahu, který nacházím nebo dostávám na internetu (např. rozpoznání reklamy na sociálních sítích nebo ve vyhledávačích) (dovednost, střední úroveň).
- Víím, jak rozpoznat účel informačního zdroje na internetu (např. informovat, ovlivňovat, bavit nebo prodávat) (dovednost, střední úroveň).
- Kriticky si ověřuji, zda jsou informace, které nacházím na internetu, spolehlivé (postoj, střední úroveň).
- Víím, že některé informace na internetu nejsou pravdivé (např. falešné zprávy) (znalost, základní úroveň).

Digcomp 2.2¹⁴ nabízí také způsoby, jak hodnotit zdatnost studentů prostřednictvím sledování a vedení učení studentů pomocí konkrétních úkolů spojených s digitální gramotností. Hodnocení učení studentů může probíhat na základě pozorování schopnosti studentů řešit (komplexní) úlohy, úrovně jejich samostatnosti a jejich kognitivní úrovně. Sledování

kompetencí vyžaduje vypracování kritérií. Při hodnocení můžete zohlednit složitost úloh, úroveň samostatnosti, kognitivní oblast (viz tabulka 1) nebo vypracovat podrobná kritéria zohledňující navrhovanou aktivitu a konkrétní zadané úlohy.

Úroveň	Složitost úkolů	Samostatnost	Kognitivní oblast
Základní	Jednoduché úkoly	S pokyny / samostatně a v případě potřeby s pokyny	Zapamatování
Střední	Jasně definované obvyklé úkoly, jednoduché otázky/úkoly, jasně definované neobvyklé otázky	Sám / samostatně a podle vlastních potřeb	Porozumění
Pokročilá	Různé úkoly a otázky / nejvhodnější úkoly	Dávat pokyny ostatním / schopnost se ve složitém kontextu přizpůsobit ostatním	Uplatňování/vyhodnocování/ vytváření

To, co studenti potřebují k rozvoji a podpoře procesu učení, můžete lépe určit například tím, že se podíváte, zda si studenti osvojili efektivní metody vyhledávání pro osobní účely (např. procházení seznamu nejoblíbenějších filmů), pro vzdělávací účely (např. vyhledávání různých interpretací historických událostí) a pro profesní účely (např. vyhledávání vhodných pracovních inzerátů). Můžete také zjistit, zda umí zacházet s informačním přetížením (např. s větším počtem nepravdivých nebo zavádějících informací v době, kdy se objeví určitá nemoc) tím, že přizpůsobí své metody a strategie vyhledávání.

Tip 15: Hodnocení dovednosti studentů vyhledávat

Vyhodnoťte schopnost studentů vyhledávat informace o klíčových digitálních tématech. Zadejte studentům například online průzkum, jehož cílem je určit typy technologií používaných k vytváření cheapfakes a deepfakes. Takové dovednosti budou pro studenty přínosné ve všech předmětech.

Můžete...

- nechat studenty, aby sami hodnotili svou úroveň osvojení digitální gramotnosti a pokroku. Také je můžete vyzvat, ať si stanoví vlastní cíle týkající se úrovně jejich digitálních kompetencí,
- využít mezinárodně vyvíjené rámce, jako je DigComp 2.2 . Plánuje se, že by měl být k dispozici ve všech jazycích EU,
- využít vzájemná hodnocení a portfolia,
- zvážit, že hodnocení práce v malých skupinách obvykle zahrnuje hodnocení jak skupiny, tak jednotlivců,
- nechat studenty vypracovat protiargumenty k dezinformačním kampaním, které se zaměřují na určité zranitelné komunity. Společně s ostatními studenty zhodnoťte „sílu“ protiargumentů (jak jsou přesvědčivé a proč).

¹⁴ Tamtéž

¹⁵ <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128415>

¹⁶ <https://education.ec.europa.eu/selfie>

Hodnocení účinných vzdělávacích přístupů týkajících se digitální gramotnosti

Kromě hodnocení kompetencí studentů je vždy dobré zjistit, zda mají vaše výukové přístupy takový dopad, v jaký doufáte. Zlepšení je v podstatě vždy možné. Pokud měly hodina, blok nebo program nějaký účinek, pak by studenti měli být v některých výše uvedených hodnotících otázkách, například v určování zavádějících titulků nebo ověřování informací online, po dokončení aktivit lepší. Důležité poznatky v tomto směru poskytnete hodnocení před zahájením a poté po skončení. Použijete-li testové otázky hodnotící znalosti, dovednosti a postoje studentů, které najdete v rámečcích 6 a 7, můžete zjistit, co se naučili a s čím mají po výuce ještě problémy.

Vyvstává pak otázka: jak mohu nejlépe vyhodnotit vlastní nebo školní program digitální gramotnosti (např. jaké nástroje použít k jakému účelu; jaké aspekty lze a je třeba hodnotit; jak získat přístup k užitečným a spolehlivým stávajícím nástrojům; koho do hodnocení zapojit)? Je mnoho způsobů, jak měřit dopad, ale použití platných a spolehlivých měřítek učení studentů je pravděpodobně neefektivnější. Požádat studenty, aby zhodnotili, jak byli vyučováni a co se naučili, může poskytnout užitečné informace, ale bývá nepřesné, zejména pokud jejich odpovědi nejsou anonymní. Mohou mít také pocit, že je na ně vyvíjen tlak, aby odpovídali určitým (společensky žádoucím) způsobem. Hodnocení dopadu vzdělávání na podporu digitální gramotnosti je tedy velmi důležité, ale zároveň složité.

Pokud máte takovou možnost, můžete vy i vaši kolegové využít podrobnějšího hodnocení ve spolupráci s výzkumnými pracovníky, kteří mají zájem dozvědět se více o digitální gramotnosti v praxi.

Tip 16: Propojení s univerzitami

Ačkoli to pro učitele / pracovníky ve výchově a vzdělávání může být časově náročnější, univerzity pro své vyučující nebo postgraduální studenty často hledají příležitosti k hodnocení programů (digitální gramotnosti). Pro vás i školu může být přínosné oslovit místní univerzitu (např. katedru komunikace) a snažit se navázat spolupráci. Hlavním cílem je zlepšit způsob, jakým je digitální gramotnost vyučována ve škole a také jak je hodnocena. Tyto odborné znalosti mají někdy i nevládní organizace.

Můžete...

- promluvit s ředitelem školy o možné spolupráci s místní univerzitou nebo nevládní organizací, která by ve škole provedla hodnocení způsobu výuky digitální gramotnosti,
- vyhledat na internetu, jaké druhy evaluačních nástrojů by mohly být pro školu k dispozici zdarma nebo s velmi nízkými náklady,
- prozkoumat unijní nástroj SELFIE¹⁶, který vaší škole pomůže zlepšit způsob, jakým využívá technologie pro výuku a učení.

Souhrnně lze říci, že je mnoho způsobů, jak hodnotit digitální gramotnost studentů a vyhodnocovat různé druhy programů a přístupů, které vy a vaši kolegové využíváte. Již nyní máte k dispozici mnoho spolehlivých (a většinou bezplatných) nástrojů.

Poznámka ke zdrojům

Pokud vás zajímají další vzdělávací materiály, jejich obsáhlý seznam je k dispozici v [závěrečné zprávě](#), která tyto pokyny doplňuje.

Úřad pro publikace
Evropské unie